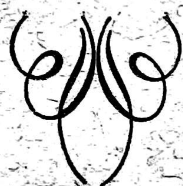
Dr. Josip Gunčević:

Kako se u školi odgajalo

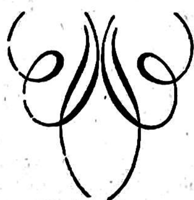


Sarajevo 1942.

„Nova Tiskara" Vrček i dr.

Dr. Josip Gunčević:

Kako se u školi odgajalo



Sarajevo 1942.

„Nova Tiskara" Vrček i dr.

Kako se u školi odgajalo!

Uvod.

U Jugoslaviji se mijenjali raznovrsni režimi, u ministarstvo nastave dolazili ministri raznovrsnog shvaćanja, ali nikad se nije mijenjala temeljna misao »prosvjetne politike«. Temelj je »prosvjetne politike« imao ostati integralno jugoslavenski pod svaku cijenu. Naivni se ljudi tješili, da je to integralno jugoslavenstvo strujanje neke ljubavi, koja bi imala obuhvatiti »sva plemena jednog te istog naroda« i koja bi jednako poštivala tradicije svakog tog »plemena«. Drugi su mislili, da je to školsko jugoslavenstvo neki solidarizam triju plemena ili triju naroda — solidarizam potreban za zajednički život. Treći su se u duši ispravno bunili, što im se djecu odgaja bez oslona na hrvatsku prošlost, ali se tješili, da će kućni odgoj i kasnije zrelije godine paralizirati taj loši školski odgoj.

Integralno jugoslavenstvo u školskom odgoju niti je poštivalo hrvatskih tradicija, niti je propovijedalo solidarizam, a niti je tako lako moglo biti paralizirano od kućnog odgoja. Ono je prelazilo preko hrv. tradicija maćuhinski hladno nazivajući hrvatsku tradiciju nekom dječjom dobom u narodnom razvitku, kojoj ima slijediti muževno doba u probuđenoj integralnoj jugoslavenskoj svijesti. U isto vrijeme srpska im tradicija nije bila nikakvo dječje doba, nego prirodni temelj u razvoju srpskog naroda. Ta hrvatska tradicija stajala je tobože skroz pod tuđinskim uplivom, a srpska je bila samonikla. Rezultat je bio u dječjoj duši: poštivanje srpske tradicije, tako prirodno razvijane, a kao neki stid nad neozbiljnom i tuđinštinom natrunjenom hrvatskom tradicijom. Mjesto nekog narodnog solidarizma pokazivala je srpska povijest »herojska djela« i ranije oslobođenje, a hrv. je povijest sa katedre izgledala kao povijesno robovanje uslijed vlastite nemoći. Djeca su tu »nauku« dnevice slušala. Najdarovitiji su učenici imali možda pri ruci koju objektivnu priručnu knjigu i prozreli lažno propovijedanje sa katedre, a drugima su inteligentni roditelji otvorili oči. Većina nije bila kadra zaviriti u demonske motive onih, koji su davali ton integralnoj jugoslavenskoj politici. Htjeli su ostati Hrvati, duša im se bunila protiv prešizanja srpskih zahtjeva, osjećali su, da im se ne govori od srca srcu, ali je većini manjkala kritična moć, da razluče istinu od laži. Osjećajući svu lukavštinu propovjednika jugoslavenstva u školi, htjeli su ih se otresti, u duši su i u hrvatskim društvima protestirali protiv njih, ali inficiranja nisu mogli spriječiti, jer su ih oprobani »javni prosvetni radnici« lukavo i proračunano inficirali. Taj nagonski osjećaj potrebne obrane od neprijatelja silio ih, da od politike očekuju spasenje i oslobođenje. Zato imademo u školi i ovu na oko paradoksnu činjenicu: učenici, politički svijesni Hrvati i revolucionarni protivnici Jugoslavije ipak pišu u jugoslavenskom duhu.

Nakon postignute slobodne Države smirit će se duše sviju onih, koji su duševno patili u školi, ali je potrebno, da se izliječe i od inficiranog jugoslavenskog duha, koji im je ostao u duši, a da ga nijesu potpuno svijesni.

Nije to samo jezik i narječje, niti su to samo krivo prikazane povjesničke činjenice, nego posebni duh i mentalitet, koji je trebao služiti kao prijelaz potpunom našem odnarođivanju. Na temelju zadaća iz »srpsko-hrvatskog« na maturi htio bih raščlaniti elemente toga jugoslavenskog duha i mentaliteta.

I. POVIJEST HRVATA U JUGOSLAVENSKOM MENTALITETU.

Ta je povijest Hrvata u jugoslavenskom mentalitetu vrlo kratka. Do Tomislava se uopće za nju ne zna. Do Tomislava je život Hrvata neki državno nesređeni život, koji tobože spada u život bajki i pustih maštanja. Tomislav se uzdigao postavši kraljem ne svojom snagom, nego milošću Pape, kojemu je morao obećati, da će zatrti ništa manje, nego narodni duh preko latinske katol. Crkve. I tako Tomislav i kraljevi do 1.102. godine nisu ništa drugo, nego mrski slugani tuđinaca — Papa, koji opet nemaju nikakve druge svrhe sa pokrštenim Hrvatima, osim, da ih potpuno odnarode.

Nutarnja slabost Hrvata (borba latinaša i narodnjaka) baca ih 1102. u ropstvo mađarsko, a 1526. u ropstvo austrijansko, dok nisu veliki mislioci preko literature spremili Hrvate na svijetlu godinu 1918., kada je jugoslavenski Piemont donio oslobođenje, ujedinjenje i t. d.

Svako je školsko dijete moralo znati kao najistinitiju povijesnu činjenicu, da je Grgur Ninski branio hrvatski jezik, a hrvatski kraljevi da su ga zatirali. Svako je dijete moralo upotrijebiti najsnažnije izraze za robovanje 1102.—1918. Nigdje ni traga silnoj moći hrvatskog kraljevstva do 1102., nigdje ni traga onoj silnoj duhovnoj snazi hrvatskog naroda, koju je crpao iz svoje vjere u pravdu, koju je crpao iz svoje borbe za svoje državno pravo, koju je crpao iz svijesti, da je državopravan narod bio i ostao i u 1102. i 1526. i da je čitava njegova povijest ukratko izrečena u borbenoj rečenici: Regnum regno non praecipit leges. Nigdje ni traga činjenici, da su hrvatski književnici propovijedali slobodu svoga hrvatskog naroda i da im je bila teška ovisnost, koju je skrivila 1102. i 1526., pa da su najmanje mogli priželjkivati onakvu ovisnost, kakvu im je nametnula 1918. godina. Zar bi ikada mogli hrvatski književnici poželjeti hegemoniju i potpuni zator, koji im je spremala 1918., kad im je teško bilo trpjeti savez, u kojem je Hrvatska bila autonomna kraljevina?

U Hrvatskoj nisu na katedri vidjeli hrvatskog plemstva u borbi za hrvatska prava, a kad ih spominju, onda ih nazivaju feudalcima, koji se međusobno bore, a zaboravljaju na narod.

Nema spomena Matiji Gupcu, Kvaterniku, Starčeviću, Radiću, ali je zato u tančine obrađena srpska hagiografija, hajdučija, Nemanići, Karađorđevići, Dositej, Vuk i t. d. Obrađena je ta srpska povijest u takvom umjetno pojačanom svijetlu, da od te udešene svjetlosti nije mogao naš hrvatski đak ništa ugledati osim nekoliko hrvatskih književnika, koji teže za slobodom, a profesori im tu slobodu obojadisaše jugoslavenskom bojom.

Hrvatski vladari proti narodu.

Evo, kako pišu učenici i maturanti! Zadanu temu: »Poznavajući prošlost našega naroda, ja vjerujem u njegovu budućnost« obradila je jedna kandidatkinja Hrvatica s ocjenom odličan tako, da za hrvatske kraljeve ne zna ništa drugo reći, nego »bori se narod za svoju narodnu crkvu. Ali to ne uspije, jer se vladar oslanja na velikaše, koji su proti tome.« Od tri cenzora, koji su pregledali radnju, nijedan nije ovoj tvrdnji ništa primijetio, što je znak, da se ovako i tumačilo u školi. Hrvati su imali izgledati siromašni prema Srbima, jer nisu imali narodne crkve, za koju se narod doduše borio, ali velikaši (u doba narodnih vladara!) to nisu dopustili, dok su Srbi imali narodnu crkvu.

Nenarodno plemstvo, madžarizacija, germanizacija, to je hrvatska povijest. Jedino svijetlo u čitavoj hrvatskoj povijesti jest dubrovačka književnost i ilirski preporod, ali samo zato, jer su spremali naš narod (Hrvate) na veliku 1918. godinu, u kojoj integralno jugoslavenstvo i Soko neograničeno ispuniše nade svih dosadašnjih vjekova.

Evo riječi same kandidatkinje:

»Od dolaska u svoju sadanju domovinu morao je naš narod da vodi stalnu borbu za opstanak. Ta borba je trajala sa prekidima do našeg konačnog ujedinjenja. Svako pleme, t. j. Srbi, Hrvati i Slovenci, moralo je da se bori, samo je uvijek bila naz-

lika u borbi. Nisu se uvijek borili za ista prava, jer se svi nisu ni nalazili pod vlašću jedne sile.*)

Slovenija je samo kratko vrijeme imala donekle samostalnost pod svojim karantanskim vojvodama. Budući da nisu bili kršćani Nijemci im šalju svoje svećenike da ih pokrštavaju, a time dolazi germanizacija. Time se unosi strani elemenat u naš narod koji ide za tim da ga odnarodi. Potpadaju pod Njemačku. Ali kasnije kada narodna svijest postaje budnija, nastaje reakcija. I što više Nijemci rade na toj akciji protiv našega elementa, tim jača postaje reakcija. Tokom cijeloga srednjega vijeka njemački vladari poklanjaju i daju svojim nadvojvodama i velikašima naše zemlje kao da su to sasvim njihove pokrajine. Cio kulturni rad nalazi se pod njihovim nadzorom.

U Hrvatskoj je mnogo dulje trajala vlast naših narodnih vladara. To mnogo utječe i na sam moral naroda. Jer drugačije kada čovjek osjeća da je nad njime jedan strani čovjek koji ne može ni da osjeti duh našega naroda, nego kada je jedan čovjek koji pripada njegovu plemenu i kome se može obratiti kao bratu. Za vrijeme vlade kraljeva Tomislava i Krešimira IV. bori se narod za svoju narodnu crkvu. Ali to ne uspije, jer se vladar oslanja na velikaše koji su proti tome, a Zvonimir se obraća papi i postaje njegov vazal. 1102. naš narod u Hrvatskoj stupa u personalnu uniju sa Mađarima. Oni misle da time njima neće biti nikakve štete, t. j. da će oni moći i dalje da sami vladaju i daju zakone u svojoj zemlji. Ali nije bilo tako, naše plemstvo se ugleda na mađarsko plemstvo, postaje bliže tuđim plemićima nego našim seljacima, a to je mnogo pridonijelo da je dosta uspjela madžarizacija. Stanje seljaka je loše. Nastaju bune (1573. Gupčeva buna), ali ne uspiju jer je narod nenaoružan i nema sredstava da vodi borbu proti naoružanom i bogatom plemstvu. Ovakvo stanje utječe i na kulturno stanje. Narod bez slobode ne daje narodne pisce i pjesnike. Revolt proti germanizaciji i madžarizaciji ne uspije ali zato ustaje u narodu duh reakcije i budna narodna svijest. U Srbiji još dulje traje vlada naših nacionalnih vladara. Za to vrijeme našem seljaku u tim krajevima nije bilo tako loše kao onome u Hrvatskoj i Sloveniji. Vladari ne žele da taj narod iskoriste u korist svojih dinastija (kao Nijemci u Hrvatskoj), njima do toga nije stalo, jer je to njegov narod. Kulturne prilike su na visokom stupnju. Za vrijeme Nemanjića, kulturni centri postaju manastiri koji su dizali kulturno stanje. Tamo se prepisuju knjige i skupljaju narodne pjesme. Guslari putuju po zemlji i time dižu narodni ponos. Ekonomsko stanje je također dobro. Otvaraju se novi rudnici, koji su glavni izvori vladareve moći. Može da ima o svome trošku plaćeničku vojsku, a pomoću toga novca i izgrađuju svoje zadužbine — manastire. 1219. sv. Sava osnuje i samostalnu narodnu crkvu — patrijaršiju koja tokom cijele turske vladavine održava narodnu svijest. Kulminacija moći srpskih vladara je za vrijeme cara Dušana. Najglavnije njegovo djelo je zakonik nazvan »Dušanov zakonik«. Time on ne želi da vlada apsolutistički nego je to zbir zakona koji su se zapamtili u narodu, a to pokazuje kulturnu državu. 1459. propada samostalnost Srbije pod tursku vlast. Narod je nezadovoljan turskom vladavinom ali mora da šuti, jer je Turska onda bila vrlo jaka. Turci nastoje da unište sve one tekovine koje su budile narodnu svijest. Ruše manastire, a misleći da kult sv. Save mnogo djeluje u narodu, spale njegovo tijelo 1594. na Vračaru. Ali time ne postižu ono što su oni mislili da će postići nego prouzrokuju još veću reakciju. U XIX. vijeku nastaje u svim našim krajevima otpor. Narodna svijest se budi, t. j. diže se, jer dotle nije bila uspavana, nego samo pritajena, jer nije smjela da se diže. Turska država slabi zato se ustanci dižu najprije u Srbiji. Tamo su zulumčari činili zvjerstva, i zato se narod diže. Na čelo ustanka stavi se Karađorđe. U narodu nastaje veliko oduševljenje za slobodom i taj duh slobode ostaje sve do 1918. godine. Srbi dobiju svoje narodne knezove i njima je bilo mnogo lakše da se odupru Turskoj koja je u raspadanju i koja hoće da sprovede reforme. Veća se vodi borba proti vladarevu apsolutizmu. Za to vrijeme u Hrvatskoj nastaje ilirski pokret i odupiranje madžarizaciji i germanizaciji. Iz početka ne rade zajedno sa Srbima, ali kada uvide da nema smisla da rade jedni protiv drugih, dolazi do hrvatsko-srp. koalicije. Međutim, razne stranke nastoje da spriječe sjedinjenje, ali ipak nakon duge borbe na-

*) Donosim sa svima pogreškama u tekstu.

stupa tako dugo isčekivano ujedinjenje. U Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori nastaju bune koje ne uspiju odmah (Bosna okupirana) ali ipak stalno ostaje taj duh koji teži za slobodom i to na koncu uspije. Ujedinjenje je donijelo slobodu, samo su naše teritorijalne granice mogle da se još povoljnije riješe, da nije bilo stalnih trvenja između stranaka. Uporedo sa ovim nacionalnim duhom, nastaje i kulturni razvoj. Još u srednjem vijeku, dok u našim pokorenim krajevima nema književnosti u Dubrovniku, tada slobodnom bar toliko da se ne osjeti nasilje vlasti koja njima vlada, jer je centar te tuđe uprave daleko, on može da obrati pažnju i na književnost. Budući da su kao trgovci dolazili mnogo u dodir sa Talijanima, počinju da pišu književne radove po ugledu na njih. Ali kasnije se odvraćaju od njih i počinju da rade samostalnije. U XVIII. i XIX. vijeku nastaje veći polet u književnosti. Nacionalna svijest se podržaje knjigom i narodnom pjesmom. Vuk Karadžić počinje da skuplja narodne pjesme koje se odonda prevode i na njemački jezik i time se diže ugled naše narodne poezije. On radi i na reformiranju pravopisa. To izazove revolt proti njemu, ali on ipak pojednostavi pravopis koji su kasnije i drugi primili. Za vrijeme ilirskog pokreta Gaj, Štoos i dr. pišu pjesme koje bude nacionalni ponos pišu se i daju drame na našem jeziku to sve podržaje budne duhove u borbi tako da ma koliki bio pritisak ipak ne može da naš elemenat odnarodi. U Srbiji književnici imaju mnogo više slobode u pogledu pisanja, jer se ne nalaze pod tuđom vlasti, a u Hrvatskoj je mnogo teže, jer Austrija budno pazi na sve što bi moglo biti upereno proti njoj i to zabranjuje. Srbi u južnoj Ugarskoj mnogo rade a naročito omladina koja podržava veze sa Srbijom. Ali to nije samo kod nas nego i kod drugih pokorenih naroda (Česi). Dižu se i rade na ujedinjenju. Kod njih se razvija »Soko« koji kao nacionalna ustanova hvata korjen i kod nas i to najprije u Sloveniji. Na sletovima se podržaje svijest kod omladine koju ona na tim sletovima osjećajući se u zajednici, prima oduševljeno.

Posmatrajući prošlost našeg naroda, te borbe za opstanak koje su trajale kroz osam vjekova i na koncu je došlo do ujedinjenja poslije međusobnih razmirica, mislim da nije krivo mišljenje, ako mislim da će budućnost našega naroda biti mnogo vedrija nego što je bila prošlost i da sada iza ujedinjenja slijedi potpuna suradnja i bratstvo iako starije generacije još uvijek nisu zadovoljne, premda vide da im je bolje ujedinjenje, nego pod tuđim jarmom, zato bi trebala omladina da suzbija upornost starijih i da ona radi svijesna da je taj način najbolji. Treba da se postigne krajnji cilj ujedinjenja države i da se odbace plemenske razlike.«

Prosvetna i kulturna Srbija.

Drugi učenik obrađujući istu temu uz ocjenu vrlo dobar nema za doba narodnih hrvatskih vladara ništa drugo reći nego: »Na zapadu imamo Grgura Ninskog. On se bori za narodni jezik u crkvi, jer je video on, da crkva u to vreme igra glavnu ulogu. Čuvajući narodni jezik očuvala bi se i nacionalna svest kod naroda. A to je bilo najglavnije.«

I na ovo cenzori nisu ništa primijetili. Ove bi tvrdnje značile, da Hrvati i nisu imali narodne svijesti, jer Grgur Ninski nije uspio. Ali zato su Srbi imali manastire, u kojima su se štampale(?) knjige, razvijala književnost i umjetnost (kao da nije to zapadnjačka umjetnost!). Narodne pjesme su se po tvrdnji toga učenika »razvile među srpskim delom našeg naroda«. Karađorđe donosi u slobodnoj srpskoj državi »rad na prosvetnom i kulturnom polju, na ustavnom pitanju«. Miloš rješava agrarno pitanje. Od godine 1840. »javljaju se u Srbiji mnoge prosvetne i kulturne ustanove. Dižu se više škole i fakulteti(!)«. A dotle je Hrvatska u mraku, dok joj nije tek Strossmayer otvorio oči, da joj je jedini spas u jugoslavenstvu. Evo doslovnog teksta:

»Sva tri naša plemena dolaze u isto vreme na Balkan, ali potpadaju pod razne utecaje. Zato se njihov politički i kulturni život nije svuda jednako razvijao. Srbi su po svom geografskom položaju bili blizu Bizantije i Grčke. Zato su te dve države najviše utecale na njihov razvitak. Hrvati i Slovenci su bili blizu Nemaca, Madžara i Talijana, pa su ovi narodi na njih najviše utecali. Srbi primaju kršćanstvo sa istoka a Hrvati i Slovenci sa zapada. Tako je naš narod potpao pod dva kulturna žarišta. Primivši kršćanstvo, oni žele da steknu i oču-

vaju crkvenu samostalnost i narodni jezik u crkvi. Kod Srba se vera podudarala sa narodnošću, pa je kod njih slobodna crkva imala još veći značaj. Sv. Sava stvara nezavisnu srpsku crkvu. Srbija se tada u crkvenom pogledu odelila od Bizantije. To je bilo od velikog značaja za Srbe. Oni su se mogli na taj način slobodnije razvijati. Na zapadu imamo Grgura Ninskog. On se bori za narodni jezik u crkvi, jer je video on da crkva u to vreme igra glavnu ulogu. Čuvajući narodni jezik, očuvala bi se i nacionalna svest kod naroda. A to je bilo najglavnije. Veliki značaj za naš kulturni razvitak imaju manastiri. Oni su bili kulturni centri našega naroda. Nemanjići stvaraju u Srbiji mnoge manastire koji su bili od velikog značaja za naš narod. Tamo se štampaju knjige. U njima se razvija književnost i umetnost. Izrađuju se vrlo lepe slike. Manastiri su sagrađeni u krasnim freskama. Kao što su u Srbiji postojali manastiri, postojali su i u drugim delovima našega naroda. U Bosni su bili franjevci a u Primorju glagolaši. Veliki značaj za naš narod imala je i reformacija. Glavni propovednik reformacije kod našega naroda bio Primož Trubar. Reformacija je najpre zahvatila Sloveniju, jer je ona bila najbliže Nemačkoj odakle je i potekla reformacija. P. Trubar je bio osnivač nacionalne slovenačke književnosti. On osniva sa Ungnadijem štampariju. On želi da se protestantizam uvede u sav naš narod sve do Carigrada. Oseća se potreba za jednom verom. Na taj bi način došlo do većeg zbližavanja. Veliki značaj za naš narod imale su narodne pesme koje su se bile najviše razvile među srpskim delom našega naroda. One su budile nacionalnu svest sećale su narod na slavnu prošlost i na velike narodne heroje, i bodrile su narod za budućnost. Srbi su se održali narodnom poezijom: »Hej što Srbin jošte ima kraj svih zala, pesma ga je održala, njojzi hvala«. Naš narod radi na umetnosti (slike u manastirima) i na zakonodavstvu (najpoznatiji je bio Dušanov zakonik). Hrvati žele da se oslobode tuđinaca. Ljudevit Posavski diže ustanak, ali ne uspeva. Taj neuspeh još više potstiče narod. Bodri ga da ne klone i da ide još više napred. Hrvatska državna samostalnost konačno propada 1102. godine, ali narod još ne klone. Nacionalna svest ostaje živa. Javlja se još veća reakcija protiv tuđinaca. Oni se bore na sve načine da očuvaju svoj nacionalizam. Srbi dolaze u sukob sa Turcima. Njihova država također propada, ali ostaje nacionalni duh. Manastiri i narodne pesme održavaju narod. Pesme sećaju narod na Kosovo, slavne junake (Kraljevića Marka, Miloša Obilića, Jug Bogdana i druge) i bodre ga na što bolju budućnost. Oni su morali da se bore za svoj opstanak, samostalnost, pa tek onda za kulturu. Ipak su uspeli da se održe nekoliko vekova. Na koncu dolazi Karađorđe koji stvara samostalnu državu. Kad je bila stvorena slobodna država, radi se na prosvetnom i kulturnom polju, na ustavnom pitanju. Miloš rešava agrarno pitanje. Oko 1840. godine javljaju se u Srbiji mnoge prosvetne i kulturne ustanove. Dižu se više škole, fakulteti. U tom vremenu imamo kod Hrvata ilirski pokret. Oni žele u prvom redu da stvore nacionalnu književnost a uz književnost i politički život. Piše se na narodnom jeziku, Gaj i Karadžić uređuju naš pravopis. To je bilo od vrlo velikog značaja za književnost. U to se vreme javljaju i remek dela naše književnosti: Gorski Venac, Smrt Smailage Čengića, pesme Branka Radičevića i dr.

Veliki značaj za dizanje našeg naroda imala je omladina, uopće mlađi naraštaj. Nosioci ilirskog pokreta su u glavnom bili omladinci. Dalmatinski preporod, pa i buđenje nacionalne svesti kod Slovenaca pokreće također omladina. U Ljubljani se stvaraju zborovi koje održava također omladina. Radi se na zbližavanju Srba, Hrvata i Slovenaca i na zajedničkom radu. Omladina je prelazila lakše preko tradicija nego stariji naraštaji. Zato kod nje ima više ideala. Baš ti ideali još više podižu narod i potstiču ga na veći rad. Naš narod radi zajednički. Hrvati, Srbi i Slovenci održavaju zborove. Na tim zborovima donose i jedni i drugi zaključak da su sva tri plemena jedan narod i da treba da se međusobno potpomažu. Oni su to i učinili. Neprijatelji su hteli da nas razdvoje. Hteli su da stvore što više mržnje među pojedinim plemenima, pa da nas onda unište, ali nisu u tome uspeli. Naš narod je bio velik i jak. On je uspeo da se odupre stranom utecaju, da se održi i da napokon izvrši ujedinjenje.

U to se vreme javlja Štrosmajer. Stvoreno je sveučilište, akademija nauka. Narod se diže na poljima kulture, prosvete, umetnosti i muzike. U drugoj polovini XIX. veka nastaje i crno doba naše istorije. Nastaju nesuglasice među pojedinim plemeni-

ma. Kuen potpomaže Srbe. Hrvati ih radi toga mrze. Nastaju veleizdajnički procesi protiv Srba. Ali to sve nije moglo uništiti svest kod našeg naroda da smo ipak jedno. Postoje ljudi koji i dalje rade zajednički. Stvara se hrvatsko-srpska koalicija.

S potpuno razvijenom nacionalnom svešću ulazi naš narod u XX. vek. Srbija dolazi u rat sa Turskom i Bugarskom. Uspeva da ih pokori.

Austrija želi da u Bosni skrši naš narod, ali ne uspeva. Pišu se knjige (Kočić) koje bude nacionalnu svest, govore narodu o boljoj budućnosti i dižu ga. I ovde glavnu ulogu igra omladina. Omladinci su u Sarajevu izvršili atentat. Omladina ne dozvoljava da tuđinac pogazi ono što je za nas toliko značilo (Vidov dan). Nastaje svetski rat. Jedan deo našega naroda prelazi iz Austrije u Srbiju, da pomaže svojoj braći. Srbi ostaju bez zemlje. Provode teške dane u Albaniji. Ali je na koncu i nama sinulo sunce. Ostvaren je vekovni san našega naroda. Izvršeno je ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca. Gledajući u prošlost našega naroda koja je bila tako velika, mi moramo verovati i u njegovu veliku budućnost. On se je razvio na svim poljima do velike visine. Dao je mnogo velikih ljudi na svim granama kulture: Vuka, Dositeja, Njegoša, Gaja, Meštrovića, Teslu i dr. Naš narod je bio velik u prošlosti, pa će se znati održati i u budućnosti. Znaće da se othrve germanizaciji i romanizaciji i da stvori svoju što lepšu budućnost.«

Hrvati najpasivnije pleme.

Treći učenik uz odličnu ocjenu, Hrvat, obrađuje temu »Nacionalna i oslobodilačka misao u najvažnijim epskim djelima naše književnosti« tako, da u čitavoj povijesti hrvatskog naroda ne vidi ništa drugo, nego samo Golgotu našeg naroda, koja je završila uskrsnućem u 1918. godini. Naše herojstvo, naša Golgota, odigrala se »na Ćele-kulama, Kosovima i Sigetima, ali isto tako na Kolubari, Ceru, Drini i Solunu«. To su mu jedine svijetle točke u povijesti. Hrvatska je povijest stidljivo zastupana jedino po Sigetu, a i tamo je glavni junak jedan feudalac. Doslovno on veli:

»Ironijom sudbine, ili ma zbog čega drugoga, Golgota našega naroda sve do nedavno je ogromna i neiscrpna, i rijetko koji narod da bi se mogao karakterisati takvom istorijom muka i patnji kao naš.

Sve od vremena kada su prve horde ogromnih, stasitih i snažnih Slavena, — naučenih na slobodu, bratstvo i ljubav u svojoj staroj postojbini, — pojavile na pragu današnje svoje domovine, na pragu Balkana, — sve od tada pa do nedavna trajala je tragedija naše istorije. Ušli su u zemlju i odmah su potpali pod razne utjecaje koji su bili uslovljeni geografskim, historijskim i političkim prilikama toga doba i kraja. Ali bez obzira na to ko je bio taj koji je tlačio naš narod i kakav je bio njegov uticaj, — bez obzira na to — da je jedan dio našega naroda uspio da dulje, a drugi manje vremena održi svoju samostalnost, — bez obzira na to, — načini, metode i uredbe kojima su se služili pojedini od njih da razore i unište sve specifične slavenske osobine bili su raznovrsni, ali i mnogobrojni. Čim je više rasao kulturni nivo naroda gospodara, tim su i te metode postajale složenije, lukavije, podmuklije i preciznije, te su se usavršile toliko i tako, da su uspjele da paraliziraju svaki, pa i najmanji pokret za oslobođenje potlačenog naroda. I samo tim perfidnim, i do savršenstva dotjeranim metodama, možemo si tumačiti tako, relativno kasno oslobođenje, a onda i ujedinjenje našega naroda. Ali neka! Sva ta borba, sve te žrtve, sva ta krv, ostaje i ostaće kao neizbrisiv spomen našega herojstva, ali i kao trajan dokaz da je naš narod dostojan sadanje svoje tvorevine i slobode, jer je ona utemeljena na Ćele-kulama, Kosovima i Sigetima, ali isto tako na Kolubari, Ceru, Drini i Solunu.«

Četvrta kandidatkinja, Hrvatica, obrađuje, uz ocjenu odličan, temu: »Što je nama Jugoslavenima dala naša književnost«. U toj obradbi bez narodnog svog ponosa i stida veli i ovo: »Za srpski dio našega naroda prilike su bile najbolje u svakom pogledu. On je bar u kulturnom pogledu bio slobodan i ako je kroz tolike vekove priznavao tuđinsku vlast — — — Kod Hrvata je stanje mnogo gore. Oni se nisu mogli othrvati tom tuđinskom uplivu, jer su bili najpasivniji od cijeloga našeg naroda.« Patriotizam Đalskoga ne vrijedi ništa. »Ni od onog talijanskog Vojnovićevog nemamo ništa.« »Od Šenoa,

Đalskih i Kumičića, koji su samo teoretičari i znaju drugima propovjedati, imamo malu korist.« »Ali zato imamo koristi od Veselinovića, Ignjatovića i književnika srpskog dijela našega naroda.« Kako je to ili neupućeno ili bezkičmeno, neka pokaže cijeli tekst zadaće, odlično ocijenjene:

»Da možemo tačno promotriti sve što nam je dala naša književnost, moramo je promotriti od njezinih prvih početaka. Uloga književnosti je jako velika kod jednog naroda, jer se iz nje vidi kakav je zapravo taj narod i kakva je njegova duševnost. Jasno je da se tu radi samo o vlastitoj književnosti, a ne o poprimljenoj od drugih naroda. O tome bi se kod nas dalo više govoriti. Naime strani kulturni utjecaj na naš narod bio je vrlo velik. Naš narod (kako je većinom priznavao tuđinsku vrhovnu vlast), primio je i kršćansku vjeru od tih svojih gospodara, i to jedan dio sa zapada a drugi sa istoka. Kako su to bili i kulturni centri, to su i kulturu primili iz različith centara. Tako je naš narod bio razdijeljen politički i kulturno. A važan faktor koji ih je dijelio jest i vjera. Osim toga ti tuđinci budno su pazili na svaki njegov pokret, jer su sami bolje vidjeli nego naš narod, što zapravo leži u njihovom zasebnom razvijanju. Tako je naš narod razdijeljen pošao raznim putevima, a ti putevi su bili jako različiti. Za srpski dio našega naroda prilike su bile najbolje u svakom pogledu. On je bar u kulturnom pogledu bio slobodan, i ako je kroz tolike vekove priznavao tuđinsku vlast. Slovenci nisu bili u nijednom pogledu samostalni. Poslije raspada prve i zadnje njihove države (Samove) koja ih je držala sve na okupu nisu se našli zajedno sve do 1918. godine. Ipak su Slovenci bili čvrsti i njihovi su pisci ostali individualni. Oni su dapače i vidjeli šta ti tuđinci zapravo hoće svojom vjerom »koju ognjem i mačem« uvode. Vidi se njihovo poznavanje narodne psihe. Prešern kaže: »Tamo si bomo našli pot kje sinovi slave si prosti voljo vero postave«. Oni hoće onu vjeru do koje će sami slobodnom voljom doći, a ne onu koju im tuđinci mačem narivavaju. Jasno je da su takvi književnici mnogo dali narodu i nama danas. Kod Hrvata je stanje mnogo gore. Oni se nisu mogli othrvati tomu tuđinskom uplivu, jer su bili najpasivniji od cijelog našeg naroda. Oni nisu išli od jezgre kao Prešern, Njegoš, Obradović, Kozarac i mnogi drugi naši književnici. Mnogi su i vidjeli u čemu je naša snaga i vidjeli su što treba raditi, ali su samo govorili i sami nisu radili. To je gore nego da nisu vidjeli. Oni su vidjeli da u zdravom i svijesnom narodu leži naša snaga, ali nažalost nisu tako radili. Oni su se držali »gospodom« i razlikovali su »pero« od »motike«. Oni nisu s toplinom pisali o narodu kao Veselinović, Ignjatović i književnici srpskog dijela našeg naroda. Ali opet treba gledati na prilike u kojima su i jedni i drugi živjeli. Srbi su turskom invazijom bili srušeni, ali samo fizički. Njihovog plemstva je nestalo te nije imao tko da zastupa samo svoje interese. Pod zajedničkim pritiskom i otporom oni su se demokratizirali i izjednačili te nije nitko nikoga s visine gledao. Ti su književnici mnogo dali i svom narodu i nama. Ali nije sve u slavljenju i hvaljenju svoje domovine i njenih vrlina. Cankar kaže: »Ljubio sam te, domovino, sa spoznanjem.« To je prava domovinska ljubav! Ljubiti domovinu sa svim njenim manama i zabludama, jer samo onomu koga zbilja volimo, reći ćemo njegove mane, jer nam je stalo da nestane tih zabluda i da se poprave. Takav je i Sterija Popović i Obradović. A Đalski? On kaže: »Ljepše mi je bilo dok nisam znao za svijet i gluposti njegove.« Je li to patriotizam? Vidjeti zlo i voljeti onoga ko je u zlu, a bježati od zla i ne nastojati da mu se pomogne i da toga nestane. (Župančić kaže drugačije: »Ostavil si svet, ti, njegov sin in ni te sram?«) To nije nikakav patriotizam ni čovjekoljublje i od toga ni današnji Jugoslaveni ni cijeli svijet nema ništa. Ni od onog talijanskoga Vojnovićevog nemamo ništa. Lako je govoriti lijepe riječi, ali ih treba dokazati, a od toga svako bježi (Kozarac). »Mi Jugoslaveni trebamo svoju kulturu ako hoćemo da imamo pravo na opstanak kao zasebna cjelina« (Štrosmajer). Od takvih književnika koji nam daju svoje a ne tuđinsko imamo veliku korist, a od Šenoa, Đalskih i Kumičića, koji su samo teoretičari i znaju drugima propovjedati imamo malu korist. Toliko da upozore druge na dobro. Jedan iskren i pošten čovjek neće nikada upozoravati druge da nešto čine, ako on to sam ne čini.«

Jedna učenica Hrvatica u obradbi teme: »Glavni motivi naših realista« tvrdi i ovo: »Motivi više nisu ljubav i patriotizam, koji se već otrcao a knjige postale komplimentirbuch, kako kaže Svetozar Marković.« Dru-

gi učenik Hrvat na temu: »Nacionalna i oslobodilačka misao u najvažnijim epskim delima naše književnosti« koji se siromah spomenuti i hrvatsko ime, pa kaže: »U doba, kada se jedina slobodna naša zemlja naziva ostacima ostataka, jedan naš čovek stvara ep o junačkom podvigu starozavetne Judite.«

Veličina hrvatskih dužnosti.

Sve ove zadaće, s kojima su jednake uz malo varijanata i ostale zadaće istih tema, pokazuju tako oskudno poznavanje hrvatske povijesti i hrvatske književnosti. A ono, što poznaju, to poznaju s krive strane nalazeći u cijeloj hrvatskoj povijesti samo uzdahe i nade na 1918. godinu. Time se htjelo u dušama hrvatske omladine istrgnuti iz hrvatske povijesti sve ono, što sačinjava činjenički materijal specifične hrvatske povijesti ili objektivni i materijalni elemenat hrvatskog nacionalizma. Narod, naime, bez osebujne, vlastite, svoje specifične povijesti nema pravo na opstanak. Pa ako hrvatski narod ne bi imao ništa više od krivo prikazanog Grgura Ninskog do 1102., a od 1102.—1918. ništa drugo nego pasivno robovanje, onda i ne bi imao pravo na opstanak. Ako bi ga iz pasivnosti probudila tek 1918. godina, onda bi mu i bilo mjesto u Jugoslaviji. Ovom ovako demonski sakrivanom objektivnom i materijalnom elementu hrvatskog nacionalizma imao je slijediti demonski narinuti subjektivni elemenat nacionalizma. Ako Hrvati, naime, nemaju svoje specifične povijesti, onda nemaju prava ni na specifičnu hrvatsku svijest, specifični hrvatski nacionalizam, specifičnu hrvatsku državu. Onda se moraju, slijedilo bi, odazvati pozivu svojih »najboljih sinova« Gundulića, Marulića, Gaja i Strossmayera, koji su, uzdišući za slobodom, težili za jugoslavenskom državom, u kojoj će naći jaki materijalni i formalni elemenat jugoslavenskog nacionalizma, koji je tako jasno i snažno fundiran, tobože, u cjelokupnoj povijesti. To se, eto, i htjelo, tako se, eto, i radilo. Zato je, eto, danas naša zadaća velika prema hrvatskoj mladeži, koja je prolazila kroz takove škole od 1918.—1941.

Treba joj pred oči iznijeti silnu snagu hrvatskog naroda i njegova specifičnog nacionalizma, kojim je došao u kulturno jaču okolinu, odhrvao se uplivu kulturno jačih, ne pretopivši se u njih, nego ih asimilirao, ostao nacionalno svjež i unatoč latinske kulture i civilizacije sačuvavši svoje osobine u uređenju države i narodnog života.

Treba joj pokazati silnu evropsku snagu Tomislava, Krešimira i Zvonimira.

Treba pokazati silnu snagu pravednosti, kojom su Hrvati ušli u 1102., i silnu snagu hrvatske vitalnosti, kojom su se održali nacionalno čisti unatoč nepravda, koje su im činili susjedi oslanjajući se na 1102. i 1526. Treba pokazati silnu borbenu vitalnu snagu u oslonu na državno hrvatsko pravo i efektivno naglašavanje hrvatskog samoodređenja i u 1102. i 1526. i 1712.

Treba prikazati veličinu Matije Gubca, koji 200 godina prije francuske revolucije prenosi težište narodnog suvereniteta sa plemstva na pravo shvaćeni narod. Treba prikazati veličinu Starčevića u ideologiji, a veličinu Kvaternika u opravdanoj borbenosti. Treba mladež uvesti u ljepote hrvatske književnosti i pokazati, kako su svi uzdisaji za slobodu izlazili iz svijesti o pravima Hrvata na samostalnu državu.

Treba pokazati onu veličanstvenu moralnu svijest, kojom nikad ništa tuđeg nismo tražili, a svoga se prava nismo nikad odricali.

Onda će pred našima očima zasjati sve ljepota hrvatske povijesti, i mi ćemo vidjeti, da je hrvatska država živjela kontinuirano u našim dušama od vremena, kada smo amo došli, pa dok je nismo potpuno sad ostvarili i unatoč 1102., 1526. i 1918.

Hrvati su se na nju pozivali i onda, kada je u svome suverenitetu bila okrnjena, svijesni, da je i onda postojala. Nisu mirovali, dok se to okrnjivanje suvereniteta nije uklonilo.

Dakle činjenično i svijesno, objektivno i subjektivno, materijalno i formalno, postojao je hrvatski nacionalizam i hrvatska država, i nije nam bila potrebna 1918. godina.

II. KATOLICIZAM U JUGOSLAVENSKOM MENTALITETU.

»Brat je mio, koje vjere bio.«

Kriterij za prosuđivanje jugoslavenstva bio je ovaj: što je tko veći Hrvat, to je manji Jugoslaven, a što je manji Hrvat, to je veći Jugoslaven. Razumljiv je bio taj kriterij. Ako je jugoslavenstvo nešto novo, što se osniva na stečenim već osebinama, onda to mogu biti samo srpske osebine, jer u te srpske osebine niti je tko smio niti htio dirati. Nacionalitet mora biti organski kontinuitet života na već stvorenim osebinama, a te su stvorene osebine već postojale u srpskom nacionalizmu. Kontinuirati te osebine srpskog nacionalizma značilo je živjeti jugoslavenskim duhom, mentalitetom, nacionalizmom. Hrvatske specifične osebine, koje su bile drugačije nego srpske, morale su vremenom iščeznuti pred srpskima. Da se to postigne, moralo se sa udivljenjem govoriti o srpskim manastirima, srpskim hajducima, srpskoj slobodi i demokraciji, prednosti ekavice, estetskoj i historijskoj vrijednosti ćirilice, ljepoti srpskih običaja i krajeva, vrijednosti srpske narodne crkve i t. d. Dok su se sa udivljenjem naglašavale ove srpske osebine, dotle su imale iz duše mladeži iščeznuti specifične hrvatske osebine. Jugoslavenstvo je bilo nastavak srpskog nacionalizma pod novim imenom. Usput se govorilo o bratstvu sa Hrvatima, dok im se narodna duša postepeno ubijala. Govorilo se o bratstvu slatko kao sa bolesnikom na smrtnoj postelji. Osjećalo se, da će narodno umrijeti.

Najjača je hrvatska osebina, da je najveći dio hrvatskog naroda katolički. Ta je osebina toliko jaka i temeljita, da se na njoj izgradilo u narodnom hrvatskom životu mnogo specifičnih oznaka bilo u javnom bilo u privatnom životu. Kontinuirani srpski život nije mogao ravnodušno prolaziti kraj tih toliko jakih osebina. Trebalo je oprezno prodrmati tim temeljem, a onda uklanjati osebinu po osebinu. Prodrmati temeljem značilo je zanijekati vrijednost vjeri i svemu onom, što se na vjeri gradi. Kad se zaniječe vrijednost vjeri, svakako će se misliti, ako se i ne kaže, na našu katoličku vjeru, jer ona je samo vjera, dok pravoslavlje u tom opasnom po vjeru slučaju nije samo vjera, nego nacionalna ustanova, pa će se kao nacionalna ustanova imati očuvati. Prema tome naglašavanje vjerske tolerancije mora ići na štetu jedino katoličke Crkve, a ne srpsko-pravoslavne. Suvišno je stoga navijestiti katolicizmu državnu borbu. Dosta je postaviti aksiom, da je nacionalizam glavno, a vjera sporedno obilježje naroda, pa će samo od sebe postati pravoslavlje nacionalizmom zaštićeno, a katolicizam ugrožen. Nacionalizmu će smetati diferenciranje po vjeri, i on će u ime jedinstvenog jugoslavenstva osuđivati to diferenciranje, ali će to pogađati katolike, a ne pravoslavne, jer je jugoslavenstvo kontinuirani organski život na srpskim narodnim specifičnim osebinama. To nas je iskustvo uvjerilo. Kad se prodrma temeljem, ugrozit će se i sve ono, što na tom temelju počiva.

Iza vjere najjači je skup osebina u obiteljskom životu. Treba obitelj istrći ispod upliva vjerskih katoličkih osebina. U ime jugoslavenstva tražiti prijelaz na pravoslavlje bilo bi malo preuranjeno, i ako je to bio cilj kontinuiranog srpskog nacionalizma jugoslavenstva. Bolje će biti favorizirati mješovite ženidbe, jer će one u najgorem slučaju rastočiti katolički odgoj u obitelji, a u boljem slučaju one će katoličku stranu i djecu asimilirati. Treba zato naglašavati pravo prirodne ljubavi i ženidbe bez obzira na različitost vjerâ.

Iza obiteljskih osebina dolaze običaji, koji imaju vjersku pozadinu, a vremenom su postali čisto narodni. U naglašavanju tih običaja dat će se prednost grčko-istočnim običajima, jer su čisto samonikli, a hrvatske će se narodne običaje tolerirati, ali će se naglasiti, da su ipak tuđi, pa da treba s njima postupati kao sa ostatkom tuđinštine. Prema tomu je vrijedilo nigdje nenapisano pravilo: Što tko hoće postati veći jugoslaven, to mora dati veću prednost pravoslavlju i postati manji katolik.

što veći katolik — to manji jugoslaven, a što manji katolik — to veći jugoslaven.

Tako se po školama i govorilo djeci, tako su djeca i bila odgajana, tobože u toleranciji, a zapravo ih se približavalo pravoslavlju ili barem udaljivalo od katolicizma s nadom, da će vrijeme učiniti svoje i da će katolike u vatri jugoslavenstva pretopiti u pravoslavce.

Obrađujući maturalnu temu: »Nacionalna i oslobodilačka misao u najvažnijim epskim djelima naše književnosti« tvrde svi učenici, analizirajući Botićevu »Bijednu Maru«, da je vjera sporedna stvar, a nacionalizam glavno. Ta jednodušnost očito pokazuje, da im je to tumačeno često, a i neposredno pred zadaćom napomenuto. Evo tih izjava:

»Luka Botić u „Bijednoj Mari" ističe manu našeg naroda, radi koje se širi razdor među braćom, a ta je, da se gleda na vjeru.« — »U „Bijednoj Mari" rješava se problem međusobnog udaljavanja našeg naroda radi nejednakosti vjere. To je trebalo ukloniti, da bi se postigla sloga.« — »Nije potrebno paziti na veru, nego na poštenje i narodnost.« To veli učenica pod dojmom čitanja ili slušanja, da je dosta poštenje, a prema tome suvišna vjera, dakako katolička, jer pravoslavna je potrebna radi nacionalnih usluga. — »U epu Bijedna Mara« on tu vjersku netoleranciju osuđuje. Ne treba paziti na vjeru, kad smo svi jedan narod.« — »Nije važno kakve je tko vere, glavno je da je istog roda.« — »Ah, da je proklet ko radi vere mrzi na brata svojega. Time on uči narod nije važno gledati ko je kakve vere, nego je važnije da se čovek oseti gospodar u svojoj kući.« — »I on izriče, da je proklet ko mrzi na brata zbog religije, jer je narodnost vrednija od vjere.« — »Sloboda našeg naroda zavisi samo o njemu. I ako hoće da je očuva, ne smije da nasjeda neprijatelju i da pazi na vjerske razlike, jer narodna poslovica veli: Brat je mio koje vjere bio.«

Kad se ovom svemu doda efekt službenih svetosavskih proslava, tumačenje Grgura Ninskog, Strossmayera, tumačenje srednjeg vijeka, uloga Pape i t. d., onda se vidi, kakva je sudbina bila namijenjena katolicizmu u integralnom jugoslavenskom mentalitetu.

Učinak naglašavanja, da je vjera sporedna stvar, imao je i svoj daljni razvitak. Ako je sporedna stvar, onda je i suvišno. Govorilo se i to i učilo, kako pokazuju zadaće. Obrađujući temu »Glavni motivi naših realista« istrčaše se mnogi učenici i na romantizmu iskališe svoj prezir i prema vjeri. Drugačije se ne mogu protumačiti ove riječi: »Realista se po malo obraća prema z e m l j i i ne teži više za n e b o m. Spoznaje, da realni svijet ima svojih ljepota i da treba nastojati da ga što bolje upozna i da mu se približi. Ne teži više za n e b o m, nego se p o t p u n o o b r a ć a z e m l j i. Ne zanose ga više sladunjave bajke, fantaziranje, pesimizam, formalizam, pretjerani idealizam, nego sada nastoji prodrijeti i ispitati do najsitnije kapilare svijet, život i sredinu, u kojoj živi. Tako je čovjek od romantike postepeno došao do n o v i h n a z o r a, koji su promijenili životni tok čovjeka i upravili ga novim smjerom.«

A drugi učenik o toj temi veli ovo: »Nema više onoga romantičnog lutanja i sanjarenja po oblacima. Čovjeka sada više zanima stvarnost i sitne brige za održanjem. Nema više h e r o j a, a ni a u r e o l a, dolazi na površinu mali, sitan čovjek. Liječenje s o c i j a l n i h r a n a je tendencija realističkih pisaca.«

Treći pače ovako: »Realizam su prouzročili veliki evropski filozofi: Kant, Hekel, Spenser, Darvin i drugi, koji su počeli da naučavaju pozitivizam u filozofiji i istorijski materijalizam u nauci.«

Toliko naglašavana sporednost vjere rodila je evo suvišnost vjere. Koliko nam se zadaća postavlja nakon ovih konstatacija. Ne koristi više povik: natrag vjeri otaca, jer je škola ubila smisao za tradicionalizam i romantizam. Vrijednost vjere pokazivati na intelektualnim razlozima i tu je utvrditi najnovijim dokazima iz prirodnih nauka, zatim utvrđivati je pokazivanjem na one zaista prave ve-

likane duha i volje (sveci i konvertiti), a osobito treba je utvrditi na djelima ljubavi, jer današnji čovjek ne traži toliko istinu, koliko traži ostvarenu ljubav, ne u Bogu, nego u sljedbenicima Božjim. Za modernog čovjeka je najjači kriterij božanskog podrijetla katolicizma u dosljednom katoličkom životu i ljubavi samih katolika.

III. BOLJŠEVIZAM U JUGOSLAVENSKOM MENTALITETU.

Čini se paradoksno ustvrditi, da je škola po intencijama »prosvetne politike« iz Beograda direktno ili indirektno širila boljševizam u školske redove mladeži, kad se zna, da su vrlo često stizavale okružnice iz ministarstva, u kojima se najstrože tražilo pobijanje ljevičarstva u školi. Držala se i predavanja i isključivali učenici, a ipak se sam boljševizam nije mogao iskorijeniti iz đačkog mentaliteta.

Boljševizam mladeži u Hrvatskoj samo je završna faza naopakog školskog odgoja. Ako promotrimo razvoj mentaliteta, dirigiranog školom i »prosvetnom politikom«, onda je on posve razumljiv. Evo, kako:

Jugoslavenstvo se ne bi moglo utvrditi u školi, ako ne bi degradiralo veličinu hrvatske povijesti, ako ne bi iz duše hrvatske mladeži istrglo hrvatski ponos, a ponosan može biti samo onaj, koji pozna činjenice, nad kojima može biti ponosan. Te su se povijesne činjenice ili skrivale od učenika ili su bile tako prikazane, da se učenik Hrvat prije stidio, nego bi se ponosio nad njima. Ono, što čini materijalni elemenat svakog nacionalizma, to je bilo hrvatskom učeniku uskraćeno. Bez materijalnog elementa, bez znanja veličanstvenih povijesnih činjenica, bez poznavanja tradicije, nema i ne može (psihološki nemoguće) biti ni formalnog elementa u nacionalizmu, ne može se razviti narodni ponos. Bez ova dva elementa nema ni nacionalizma. Skok u jugoslavenski nacionalizam (što se u naopakoj školi željelo) bio je neprirodan i nemoguć. Dakle hrvatski učenik od svoje škole nije dobio nikakva nacionalizma. I da nije bilo roditeljskih domova (gdje ih je bilo i gdje su mogli izvršiti svoju zadaću), patriotskih društava, darovitosti pojedinaca i privatnog učenja povijesti, ostala bi naša djeca zaista bez narodnog odgoja, što nam svjedoče navedene zadaće sa mature.

Najjači polog u tradiciji je naša katolička vjera, koja je temelj obiteljskoj harmoniji, čvrstoći postamenta, na kojem je sagrađena država i socijalni odnosi. Ako je ta katolička vjera sporedna, suvišna i potpuno nepotrebna, jer moderni čovjek ne treba »neba, oblaka, idealizma i aureola«, onda nije našem učeniku preostalo drugo, nego tražiti druge temelje za obitelj, državu i socijalni poredak, pa je našao surogat u komunizmu, koji utopistički obećaje raj već na zemlji. A kad su mu u tome pomogli pojedini ljevičarski profesori, marksistička lektira, tolerirana slobodna ljubav, javno zapostavljanje Crkve, onda je razvojni proces išao još lakše. I tako je težnja za jugoslavenstvo i neprirodna metodika, da se ono ostvari, dovela djecu do boljševizma i dala im boljševički mentalitet, a da mnogi od njih nisu ni opazili, kako su do toga došli, ili da mnogi nisu htjeli priznati, da su boljševici, makar da su im duše bile otrovane. Mnogima je komunizam bio zazoran, a ipak nisu bili kadri napisati školsku zadaću bez nekog socijalnog izvještačenog cmizdrenja.

Upali su u taj stil i mentalitet. Masoni i marksisti pisali su i sami iz ministarstva okružnice proti komunizmu, ali su promicali jugoslavenstvo, zaštićivali ljevičarske profesore, pomagali marksističku lektiru, tolerirali javni seksualni razvrat (Freud) i bili potpuno sigurni, da će okružnice promašiti cilj.

Socijalni realizam i socijalna romantika — karakteristike za naše vrijeme.

Evo jedan dio maturalne zadaće, pisane pod uplivom historijskog materijalizma:

»Današnji ustroj ljudskoga društva i njegovu civilizaciju nije stvorio jedan jedini vek. To je rezultat ljudskoga prezanja kroz hiljade i hiljade godina, i korača-

nja stotina pokoljenja stazom istorije, koja je često puta znala biti i te kako trnovita. I u tome istorijskom lancu, koji se proteže od pojave prvoga Adama, o kojemu se danas može govoriti samo u hipotezama, pa sve do ovoga veka u kojemu mi živimo, svedoči golemoga kulturnoga progresa i carstva tehnike, — svako pojedino pokoljenje pretstavlja jednu kariku. Uloga je takve karike da poveže onu koja joj je prethodila sa onom koja joj sledi, a ujedno i da doprinese nastavljanju samoga lanca. I tako možemo promatrati sva istorijska zbivanja u jednom logičnom redosledu, i to većinom u onakvom razvoju, kakav je filozof Hegel dobro zapazio: Teza — antiteza — sinteza.

Uzmimo samo za primer francusku revoluciju 1789 godine, i promotrimo njen razvoj...«

Druga je zadaća sa temom: »Glavni motivi naših realista« konfuzna slika duše, iz koje je istrgnut i patriotizam, i sav materijalni polog zdravog nacionalizma:

»Nekako u vreme posle francuske revolucije koja je u mnogome promenila odnose među ljudima i potisnula izgleda za uvek s kormila državnog ljude plave krvi, javlja se u književnosti pokret romantičara. Neki razočarani u onome što je revolucija donela, a drugi opet ostavši bez svojih povlastica, obratili su se nebu i prošlosti. I čitav taj pokret romantičara lakše ćemo razumeti, ako ga shvatimo kao vapaj onih kojima se tlo izmiče. Vitezi koji osećaju kako su u novom životu nekorisni i nepotrebni obraćaju se srednjem veku i tradiciji i žive u svetu sanja i iluzija koje su daleko novom, radinom čoveku, koji je izbio na površinu posle francuske revolucije. Romantizam je, nema sumnje, ostavio u književnosti i dosta pozitivnog. Ko bi mogao odricati vrednost jednom Viktoru Hugo-u i reći za njegovo književno stvaranje da je verbalizam i lažna osećajnost? Međutim, romantizam se tokom vremena otrcao. Svet fantazije, vile i vitezi, uski krug motiva — (u glavnom ljubav i patriotizam) — to je postalo tokom vremena konvencionalno, limunada, kako se kaže, a novi radini čovek nije se mogao s tim zadovoljiti. Tako se javlja realizam, umetnost i filozofija novog radinog čoveka. Realizam skida čoveka sa oblaka, koji su doduše u fantaziji privlačniji i postavlja ga na zemlju koja je realno čvršće tlo. Realizam ne prikazuje ljude izvanredne i savršene, ne slika nemoguće lepe paysage, jer nešto izvanredno lepo i savršeno u životu uopće niti ne postoji. Postoji samo realni život u svakodnevnom menjanju, postoje ljudi sa svim njihovim brižicama, hirovima i ambicijama svakodnevnim. To realistu zanima. On ulazi u taj život sa željom da ga razume, da se saživi s njim, da bi ga mogao interpretirati. (A neki od njih i lečiti). Kod nas se realizam javlja s pojavom Svetozara Markovića i njegove škole. Marković ustaje protiv izživelog i otrcanog romantizma, jer su naši romantičari, imitatori imitatora, pretvorili poeziju po njegovim rečima u obični »komplimentierbuch« koji kvare mladež odvraćajući joj oči od realnosti. Za razliku od romantičara Svetozar Marković i njegovi novi ljudi propovedaju realnost u životu i realnost u poeziji. Tako knjiga već kod prvih naših realista (Svetozar Marković, Glišić, Lazarević) dobija drugu svrhu, a i ljudi ne čitaju više knjigu da bi se u čitanju odmorili od realnosti, nego da u život još dublje uđu, da ga shvate potpuno. Dok se romantika uzdiže u nadzemaljske sfere i iz fantazije crpe motive, a ti u glavnom ostaju ljubav i patriotizam, realistima, našim i stranim je predmet realan — čitav život, oni iz života crpe motive i obrađuju ih. Zato se realizam nije mogao tako brzo izživeti i pretvoriti u izveštačenost. Realistu zanimaju ljudi i to svi ljudi, život i brige njihove. Stoga tek sa pojavom realizma u našoj književnosti nalazimo prikaz stvarnog života seljaka i malih ljudi. Dok se u romantici na seljaka slabo kad pomišlja, a u srednjoj (dubrovačkoj) književnosti ih se izvodi pred publiku kad je potrebno da se prikaže njihova glupost, da bi im se publika smejala, tek realizam (Glišić, Matavulj) prikazuje stvarni život sela, opaža njegovu bedu i traži uzroke toj bedi, a na seljaka gleda kao na ljude jednake drugima. Dok je u romantici bilo dovoljno da se opiše vanjština junaka, pa ako je lepog stasa i plemenitog izgleda onda mora biti i pošten, realizam donosi u našu književnost psihološku analizu, realista zaviruje u dušu čoveka, istražuje njegove skrivene osećaje i prohteve (L. Lazarević, Ranković) i na osnovu njegovog duševnog profila nastoji protumačiti njegovo delovanje u vanjskom svetu.

Realista nije indiferentan prema vanjskom životu. Njega zanima društveni život, on hoće da popravi taj život i zato žigoše njegove mane. Kako ćemo drukčije

razumeti Domanovićevog Kraljevića Marka, studiju »Mrtvo more«, Kovačićevu karikaturu mecene, Kočićevog »Jazavca«, Sremčevog »Vukadina« i Cankarove »Satire i pripovetke«. Pa i žena i patriotizam, glavni motivi romantike nisu za realistu ono, što su bili za romantičara. Na ženu se gleda kao na realno biće, prikazuju se njene dobre i loše strane i ne mora biti izvanredno lepe vanjštine pa da ipak bude nosioc radnje. Patriotizam naših realista, njihova težnja za oslobođenjem našega naroda iz tuđinskog ropstva (Kočić, Ćipiko, Šimunović, Cankar, Nazor) izvire iz života samoga i povezana je sa iskrenim osećajem za narod koji je tlačen i nacionalno i soc.-ekonomski. I ne zadovoljavaju se oni samo s osećajem samim nego traže i akciju (Kočić je politički vođa nacionalne omladine u Bosni, Nazor je duhovni vođ nacionalno-revolucionarne u Hrvatskoj, Šantić u Bosni i Hercegovini, Kočić, Ćipiko, Ćorović, Cankar i drugi dolaze zbog svojih ideja u zatvor i bivaju internirani.) Svojim radom realisti su ostavili dubok trag u našoj književnosti, oni su obračunavši sa ostacima romantike kod nas, doneli novo shvatanje života i književnosti kao refleksa toga života i obratili su ljude iz oblaka k zemlji, k realnom. Promatrajući život sam i uzimajući iz njega motive, realisti su ukazivali na probleme ljudske zajednice i tim pomalo i doprinosili rešavanju tih problema. Kod većine naših realista patriotizam je povezan sa socijalnim osećanjem. Realisti nisu odvraćali pogled od bede životne, nego su izražavali (u većini) simpatije prema onima, koji u životu mnogo pate i stradaju, možda i bez svoje krivice, dok se na drugoj strani opaža himba i farizejština. Zgražajući se nad bedom duhovnom i fizičkom, svoje okoline, neki realisti, među kojima i Cankar, prožeti dubokim čovjekoljubljem i težnjom za pravdom i slobodom ustali su zajedno sa svojim junacima (Jernej) protiv himbe, laži ljudske i tražili su za svoje junake veću koricu kruha i više čovečanskog osećanja. Ali tu već realizam prelazi u socijalni realizam a po malo i u socijalnu romantiku koja je karakteristična za naše vreme.«

INTEGRALNO JUGOSLAVENSTVO KAO OPĆI SISTEM.

Iz navađanja dosadašnjih primjera izvađenih iz maturalnih zadaća sa brodske realne gimnazije, mogao bi tko pomisliti, da su se samo na brodskoj gimnaziji slučajno našli takvi nastavnici, koji su među mladeži promicali jugoslavenstvo, ili da su možda navedeni primjeri samo osebujni mentalitet nekolicine maturanata. Ne! Bio je to sistem, vješto smišljen i uporno dirigiran odozgora. »Metodska uputstva«, koja je morao »direktor« tumačiti nastavnicima, i koja je morao proučiti svaki nastavnik, i koja su bila mjerodavna za čitavu nastavu, počevši od nacionalnih predmeta pa »čak do časova pisanja«, određivala su, da je vrhovni cilj nastave: »Nacionalno vaspitanje naše omladine mora da bude jugoslavensko. Izučavanje narodnog jezika, književnosti, istorije i zemljopisa treba da pomogne učeniku, da shvati ceo naš narod, bez obzira na plemena, pokrajine, dijalekte i veru, kao jednu etničku celinu, koja ima sve bitne osnove jedne nacionalne zajednice.«

Jugoslavensko bi vaspitanje moralo počivati na elementima nacionaliteta, koji nisu ni plemenski, ni pokrajinski, ni vjerski. Pa ima li elemenata nacionaliteta, koje nije u nacionalitet utisnuo teren, na kojem nacionalna skupina živi, ili, koje nije utisnuo zajednički »plemenski« život, ili, koje nije dalo vjersko poimanje? Nema! Nacionalitet i jest skupina osebina, koje je stvorio zajednički susret određene skupine ljudi sa prirodom na određenom teritoriju i kojih si je ta skupina ljudi vremenom postala svijesna, u njih se kao u svoje zaljubljivala i u solidarizam spajala sve one, koji te osebine nose. Ako se ne smije obazirati u nastavi na plemena, pokrajine i vjeru, onda je jugoslavenstvo prazna nacija bez svoga sadržaja, jer se nacionalitetu ne može sadržaj stvoriti u nekoliko godina i decenija, nego se iziskuju dugi vjekovi potpuno nesmetanog, prirodnog i organskog razvitka. A da ne bude jugoslavenstvo nacija bez sadržaja i jer u nacionalitetu mora biti neki sadržaj, uzele su se osebine i sadržaj srpskog nacionaliteta kao podloga izgradnji novog jugoslavenskog nacionaliteta. Dakle jugoslavenstvo kao ime, a srpstvo kao sadržaj sve dotle, dok se ne izbrišu i ne zaborave sadržaj i značenja ostalih ple-

mena, pokrajina, dijalekata i vjera. Kad se to zaboravi, onda se može srpskom nacionalnom sadržaju dati i pravo njegovo srpsko ime, pa će i jugoslavenstvo postati suvišno. Vidjeli smo na iznešenim primjerima, da su se od hrvatske književnosti i kulturne povijesti spominjali samo oni pisci, kojima se mogla imputirati (pravom ili ne) jugoslavenska misao. Gaj je svojim ilirskim preporodom htio Jugoslaviju — vele. — Rački i Strossmayer su bili integralni jugoslaveni — vele. — Mažuranić žigošući Smail-agu mislio je na ujedinjenje jugoslavenskih plemena — vele. — I s njima je završen ciklus znamenitih Hrvata. Ali zato su svi Srbi znameniti. »Metodska uputstva« nalažu: »U nastavi historije i književnosti treba naročito isticati, da su i najveći ljudi sva tri naša plemena (Dositej, Njegoš, Gaj, Vraz, Mažuranić, Vuk, Štrosmajer, Rački, Zmaj, Cvijić, Skerlić, Krek i drugi) bili najvatreniji apostoli našeg narodnog jedinstva, kulturnog i političkog.«

Tendenciozno i iskrivljeno prikazani Gaj, Vraz, Rački i Strossmayer uz *jugoslavenske apostole:* Zmaja, Cvijića, Skerlića i Dositeja!

Da se ne bi koji nastavnik usudio lijepo govoriti o nejugoslavenskim znamenitim ljudima s ovu stranu Drine, upozoruju »Metodska uputstva«: »Naročito je potrebno uvek ukazivati na ono što je sjedinjavalo i sjedinjava i danas, a *suzbijati kod pojedinih delova naroda ono što je stvorila teška istorijska prošlost i zlonamerni rad narodnih neprijatelja.«* Sve su drugo u »Metodskim uputama« slatko-lukave riječi, a ovo je istinita tendencija jugoslavenske škole i politike: *Suzbiti sve, što je stvorila istorijska prošlost.* Uništiti sve historijske osebine s ovu stranu Drine, koje je stvorio Hrvatski narod (deo naroda!) u svojoj hiljadugodišnjoj prošlosti (teška istorijska prošlost!), i suzbiti sve ono, što čine iskreni i dobronamjerni Hrvati, da očuvaju svoju narodnu dušu, svoj ponos, svoj prirodni temelj, na kojem je jedino moguće organski razviti zdravu budućnost (zlonamerni rad narodnih neprijatelja!).

Prema tome pod plemenom u »Metodskim uputstvima« treba razumjeti Hrvate, pod pokrajinom Hrvatsku, pod dijalektom Hrvatski jezik, a pod vjerom katolike. Sve to treba suzbiti, jer je to stvorila »teška istorijska prošlost« i treba suzbiti sve one, koji to promiču, jer je to »zlonameran rad narodnih neprijatelja«.

Kad se sve to suzbije, ostat će samo ono, što je stvorila srpska povijest i što promiču »svetli umovi i trudbenici« s onu stranu Drine. A, da se sve što bolje prikrije, dodat će se tim »nacionalnim radnicima« i velikani s ovu stranu Drine: Gaj, Vraz, Mažuranić, Rački i Strossmayer, koji su daleko od zlonamjernog rada narodnih neprijatelja.

Tako će se pomoću škole izrađivati nominalna Jugoslavija, a realna Srbija, dok se ne »suzbije kod pojedinih delova naroda ono, što je stvorila teška istorijska prošlost« i što promiče »zlonamerni rad narodnih neprijatelja«. Kad se to sve suzbije, onda će postati velika i nominalna i realna pravoslavna Srbija.

Veliku će pravoslavnu Srbiju pomagati izgraditi i oni nacionalni radnici s ovu stranu Drine, za koje će vrijediti pravilo: što veći neprijatelji hrvatstva i katolicizma, to bolji Jugoslaveni. A uputit će ih u taj posao »Metodska uputstva« Ministarstva prosvete, koja kažu ovo:

»Zakonom o srednjim školama, u § 1 i § 24, postavljen je na našoj srednjoj školi kao jedan od bitnih zadataka da ona učenicima da *temeljno nacionalno obrazovanje*, na taj način što će kroz celokupnu nastavu sprovesti što potpunije upoznavanje naše zemlje i svih strana našeg nacionalnog života, i materijalnog i kulturnog. U središtu nastave treba da bude, prema tome, naša narodna kultura, ali njen razvoj mora se posmatrati u okviru kulturnog razvoja celokupnog čovečanstva. Mlađe generacije treba uvek opominjati da im je jedna od prvih dužnosti: raditi na umnožavanju kulturnih blaga svojih predaka. Da bi taj zadatak ispunile, treba najpre one same dobro da upoznaju kulturu narodnu, pa onda dalje na njoj da zidaju. *Dobro nacionalno vaspitanje ima da stvori i jasnu zajedničku nacionalnu svest o pripadnosti kulturnoj zajednici jugoslovenskog naroda.*

Razumom shvaćena istina da smo jedno, mora preći u osećanje i volju da se to jedinstvo proširuje, produbljuje, voli i brani. Nacionalno vaspitanje naše omladine mora da bude jugoslovensko. Izučavanje narodnog jezika, književnosti, istorije i zemljopisa treba da pomogne učeniku da shvati ceo naš narod, bez obzira na plemena, pokrajine, dijalekte i veru, kao jednu etničku celinu, koja ima sve bitne osnove jedne nacionalne zajednice. Pored ukazivanja na ove objektivne faktore, u nastavi istorije i književnosti treba naročito isticati da su i najveći ljudi sva tri naša plemena *(Dositej, Njegoš, Gaj, Vraz, Mažuranić, Vuk, Štrosmajer, Rački, Zmaj, Cvijić, Skerlić, Krek i drugi)* bili najvatreniji apostoli našeg narodnog jedinstva, kulturnog i političkog. Na taj način pokazaće se omladini da je u našem narodu uvek bila i jaka volja da budemo jedno, što je od velikog značaja za pravilno shvatanje nacije. *Naročito je potrebno* uvek ukazivati na ono što je sjedinjavalo i sjedinjava i danas, a *suzbijati kod pojedinih delova naroda ono što je stvorila teška istorijska prošlost i zlonamerni rad narodnih neprijatelja.* U izučavanju književnosti treba isto tako, da se pri analiziranju dela naših jugoslovenskih pesnika i književnika, i starijih i novijih, podvlači osećanje narodnog jedinstva, kojim su ta dela prožeta.

I naša narodna pesma, kao najbolji i najverniji izraz narodnog duha, treba da pomogne učenicima da osete jedinstvo našeg narodnog karaktera i duha, kojim je oduvek bio prožet istim mislima, težnjama i osećanjima. Ali ta težnja, da se pomoću nastave nacionalnih predmeta ojača jugoslovenski duh i jugoslovenska narodna svest, ne smeta da se i u književnosti i u istoriji ističe sve pozitivno i lepo što su pojedina plemena kao takva, stvorila u oblasti svog političkog i kulturnog života. Sva tri naša plemena unela su puno svojih vrednosti, prema njihovu značaju, treba uvek iznositi onako kako odgovara stvarnosti.

Iz istorije naše ne može se izbrisati činjenica da su naša plemena imala u prošlosti svoje *zasebne države,* da su duži niz vekova živela zasebnim životima i stvarala svoje *zasebne istorije.* Međutim, vrlo je važno da se naglasi da su se, za vreme tog dugog odvojenog istorijskog života, javljali pokreti da se izvede zbližavanje i ujedinjenje Jugoslovena u jednu državnu celinu. *Kruna tih zajedničkih nastojanja i želja jeste i naša današnja zajednička država.* U nastavi zemljopisa treba nastojati da učenici što bolje upoznaju svoju domovinu i narod, i izuče naše privredne i opšte kulturne prilike, u vezi sa svima činjenicama koje ih uslovljavaju, i, najzad, da pravilno shvate značaj njenog geopolitičkog položaja, koji nas takođe upućuje na jedinstvo. Svestrano poznavanje svoje otadžbine uslov je da se ona što jače i zavoli.

I nastava ostalih predmeta treba da pripomogne jačanju narodne svesti i dizanju duha. Omladina treba da bude prožeta svešću o vrednosti svoga naroda i o njegovoj sposobnosti za visoke manifestacije duha, da bi i sama dobila veru u sebe i volju da radi na razvijanju i produbljivanju naše narodne kulture. Svaku zgodnu priliku treba upotrebiti da se proširi poznavanje nacionalnog života, materijalnog i kulturnog, i da se utiče na jačanje nacionalne svesti. Čak i na časovima pisanja ne treba davati kakav bilo tekst za prepisivanje, već unapred spremljene i izabrane uzore naše narodne i umetničke književnosti, istorije, filozofije.

Jedno od najjačih sretstava za razvijanje nacionalnog osećanja i duhovnog zbliženja nesumnjivo je međusobno upoznavanje. Zato je vrlo korisno da se izvode *što češće ekskurzije,* u kojima će učestvovati svi učenici. Naravno, ekskurzije treba po izvesnom planu pripremati i izvoditi.

I *sokolsko društvo,* kao i druga đačka udruženja, treba, pored svojih specijalnih zadataka, da služe međusobnom upoznavanju i zbližavanju. *Smišljen rad u ovim udruženjima pomoći će da se lakše izbrišu slučajne razlike i uklone mnoge zablude.«*

Janjičari jugoslavenskog mentaliteta

I rezultati »Metodskih uputstava«, izgleda, nijesu zadovoljavali, pa se moralo potražiti nešto jače i snažnije, da bi se ubrzao jugoslavenski preporod u dušama mladeži s ovu stranu Drine. Ministarstvo prosvete uvede 1938. god. »seminarska vežbanja« za VII. i VIII. razred srednjih škola, iz kojih će izaći »prekaljeni jugoslavenski omladinci«.

»Seminarska vežbanja« imadu u učenicima »razviti nepokolebljivo pouzdanje u stvaralačku budućnost našega naroda i države«. To znači: učenik će morati tokom tih »seminarskih vežbanja« tako dugo u sebi ubijati težnju za srećom svoje velike narodne obitelji (Hrvatske domovine), tako će se dugo morati odricati svojih hrvatskih osebina, tako će sistematski morati rušiti u sebi prirodni razvoj nacionaliteta hrvatskog, tako će dugo morati iz svoje duše izbacivati naslage tradicije, što su ih stoljeća namrla, dok ne postane sposoban »razviti nepokolebljivo pouzdanje u stvaralačku budućnost« Jugoslavije.

A da se ne bi koji od naših zaboravio, upućuje ga uredba na »vrline trpeljivosti i dobra tona« u časovima, kada bude sa katedre slušao nedostojnosti o svojoj časnoj hrvatskoj prošlosti. Evo doslovnog teksta:

»II ZADATAK I NAČIN RADA

Čl. 9

Zadatak je seminarskih vežbanja da učenika upoznaju sa životom našeg naroda, osobinama naše zemlje i vrednostima naše nacionalne kulture.

Prilikom toga upoznavanja učenik će ulaziti u sadržinu našeg narodnog života i tako se približiti našoj narodnoj zajednici, razumevati je, i osetiti nju svojom i sebe njenim.

Najzad će, u vezi s tim upoznavanjem, svoja nacionalna i moralna osećanja osloniti na stvarne i nepobitne naše vrednosti, pa razviti nepokolebljivo pouzdanje u stvaralačku budućnost našega naroda i države.

Čl. 10

Da bi se taj zadatak što bolje postigao, celokupni rad vežbanja treba uputiti što više putem neposrednog doživljavanja i učeničke samoradnje.

Iz toga razloga vežbanja će navikavati učenika na savezno čitanje i komentarisanje odabranih dela, na brižljivo prikupljanje i obrađivanje građe, na istrajno posmatranje i druge oblike rada.

Na vežbanjima u školi, pored svega pomenutog, učenik će se navikavati na jasno izlaganje i objektivno diskutovanje. Pri tom radu on će se bezuvjetno rukovoditi *vrlinama trpeljivosti* i dobra tona.

Seminarska vežbanja, dakle, imaju svoje sadržajne i formalne zadatke, što uvek treba da imaju na umu nastavnici koji ih vode.

Čl. 11

Pomenute zadatke vežbanja će postizati na ove načine:

a) *čitanjem i komentarisanjem* odabranih naučnih i književnih dela o našoj zemlji, narodu i kulturi;

b) *izrađivanjem učeničkih radova* (izveštaja, prikaza, rasprava) na osnovu sopstvenog opažanja i proučavanja, kao i na osnovu podataka iz literature.

III NASTAVNO GRADIVO

Čl. 15

Nastavno gradivo seminarskih vežbanja čine ove oblasti:

a) naš narodni život sa obiljem etnografskih i etnoloških pojedinosti, a naročito narodni govor i pesma, verovanje i mišljenje, nošnja i tkanine, radovi i dom, uz lokalne etnografske pojedinosti;

b) naša nacionalna nauka i književnost, t. j. ona dela naše nacionalne nauke koja govore o našoj zemlji, narodu i kulturi, i ona dela naše književnosti koja slikaju naš narodni život u prošlosti i sadašnjosti;

c) naše starine i umetnička dela; prosvetne ustanove i društva; slikarstvo, vajarstvo i graditeljstvo; naša muzička umetnost, narodna i umetnička;

d) naša zemlja u sadašnjosti i prošlosti; njena flora i fauna; kulturno-istorijske pojedinosti; prirodne lepote;

e) naši narodni primeri (*državnici*, *naučnici*, *vojskovođe*, umetnici, junaci, prosvetni radnici).«

Mogao bi tko ipak pomisliti na neku širokogrudnost u tim seminarima. Da se ne poda iluzijama, evo mu nešto podataka: Ministarstvo preporučuje i literaturu, po kojoj će se raditi: od 53 djela spada na hrvatske auktore 10, na slovenačke 5, a na srpske 38. Od hrvatskih auktora dolaze u obzir: Rački, Karaman, Matasović, Balić, Barac, Sabo, Bazala sa svojim čisto specijalnim naučnim radom naprama tendencioznim literarnim snagama: Đorđević, Cvijić, Nikolaj Velimirović, Jovan Jovanović, Ćorović i t. d. Po kriteriju, po kojem je ušao u taj popis Nikolaj Velimirović, morao bi s naše strane ući Dr. Josip Štadler, mjesto Cvijića Lukas, mjesto Dimitrijevićevog: »Naš veliki kralj« morala bi, recimo, ući »Povijest stranke prava« ili »Dr. A. Starčević o slavosrpskoj pasmini«, i još ne bismo bili izjednačeni. Zar nije Velimirović izraz beskompromisnog pravoslavlja i antikatolicizma?! Zaista je trebalo naše omladince opominjati na veliku suspregnutost prilikom ovakovih izazova.

Evo tog »Spiska«:

SPISAK DELA

1) T. Đorđević — Naš narodni život (S. K. Z.).

2) Lj. Babić. — Hrv. umjetnost XIX v. (M. Hr.).

3) I. Prijatelj — Kulturna in politička zgodovina Slovencev (Akad. založba).

4) A. Barac — Hrvatska književna kritika (J. A.).

5) St. Jakovljević — Srpska trilogija (N. knj.).

6) F. Šišić — Jugoslovenska misao (B. I.).

7) R. Vrhovac — Karakter i rad Đ. Daničića (M. Srp.).

8) Knjiga o Vuku (izd. prof. društva).

9) Narodna starina (Časopis).

10) Prilozi proučavanju nar. poezije (Časopis).

11) Dela Jovana Cvijića (Balkansko poluostrvo, Govori i članci).

12) Dela F. Račkoga.

13) Jugoslovenska književnost — Gezeman.

14) Iz književnosti III. — P. Popović.

15) I. Prijatelj — Duševni profili slov. preporoditelev.

16) P. Popović — »Gorski vijenac« (Studija).

17) N. Velimirović — Religija Njegoševa.

18) Srp. umetnost u Vojvodini (Petr-Kaš.).

19) Regionalni pripovedači (stari i savremeni).

20) O J. Cvijiću, Posebno izdanje geograf. društva.

21) O Kariću, Posebno izdanje geograf. društva.

22) Kraljevina Jugoslavija — Za III. kongres slov. geografa od dra Pavla Vujevića.

23) Pećine i podzemne vode — J. Žujović (S. K. Z.).

24) Jugoslavija u slici i reči — T. Radivojevića.

25) M. Marjanović — Savremena Hrvatska.

26) Melik — Slovenija.

27) Dr. Kotnik — Storije.

28) Dr. Stele — Munumenta artis slovence.

29) Dr. Kelemina — Bajke.

30) Dr. Lončar — Politična zgodovina Slovencev.

31) Planinski vestnik.

32) Časopis za zgodovino in narodnopisje (Maribor).

33) Stojan Novaković — Selo.

34) Stojan Novaković — Pronijari i baštinici.

43) Vasiljević-Hadži Dr. Jovan: Prosvetne i političke prilike u Južn. Srb. oblastima u XIX. veku.

44) Kostić K.: Stara srpska trgovina.

45) Klaić Vjekoslav: Knjižarstvo u Hrvata.

46) Đ. Sabo: Stari gradovi u Hrvatskoj.

47) Petković: Monografije o pojedinim manastirima.

48) A. Bazala: Ideja nacionalne filozofije.

49) Tresić-Pavičić: Budućnost južnih Slavena.

50) Bran. Petronijević: Sloveni u višoj nauci.

51) M. Đurić: Pred slovenskim vidicima.

52) P. Slijepčević: Ogledi (S. K. Z.).

53) V. Novak: Antologija Jugoslovenske misli.«

Neprijatelji iza busije

Kako farizejski pjevaju »Metodska uputstva« o cjelokupnom našem narodu bez obzira na vjere i plemena! Možda su se komu činile i pretjerane moje tvrdnje, da »Metodska uputstva« ciljaju na potiskivanje svih katoličkih i hrvatskih osebina. U njima se doduše nikad ne spominje katoličko i hrvatsko ime, ali se na nj misli, kadgod se govori o suzbijanju plemenskog separatizma i vjerske netrpeljivosti. Znalo se: u srpstvo i pravoslavlje ne će nitko dirati u ime jugoslavenstva i vjerske tolerancije, ali na hrvatstvo i katolicizam će već ustati male, ropske i prodane duše.

Da se može uspješno suzbijati hrvatstvo i katolicizam, trebalo je to jasno izložiti barem ravnateljima škola, a oni će onda dati duh školskoj prosvjeti. Zato se odmah u početku Jugoslavije izmijenilo ravnatelje po jednom jedinom kriteriju: pouzdan. Ako je ropski odan, to je dosta. Sporedno je sprema, godine, iskustvo, pedagoški takt. Glavno je, da razumije nakane viših i da ih provodi.

U provođenju jugoslavenstva, što znači srpstva, i u pobijanju katolicizma, znalo se, da će se doći u sukob sa Katoličkom Crkvom. Zato se ima podmuklo uništiti njezin upliv na javni život, a osobito na školski odgoj. Ali, da Katolička Crkva to ne osjeti, treba u javnosti po koji put zapjevati hvalospjeve Crkvi, ali zato podmuklo iza leđa uložiti sve, da ju se onemogući. Da se ne otkrije farizejstvo, treba ropske sluge obvezati strogom tajnom i zakonskim posljedicama izdavanja tajne.

Evo takve jedne okružnice:

»Kraljevska Banska Uprava Savske banovine prosvetno odeljenje u Zagrebu.

Strogo povjerljivo.

Broj: 342

Direktorima Drž. srednjih škola 1—32.

Direktorima Drž. učiteljskih škola 1—8

Dostavlja Vam se raspis Ministarstva prosvete S. N. pov. br. 1009 od 7 oktobra 1933. godine koji treba da držite **strogo poverljivo i da osim Vas, o njegovoj sadržini ne bude nitko drugi obavešten.**

Taj raspis glasi:

U više škola čiji su učenici organizirani u razna verska udruženja (»Križari«), kongregacije i slično, desile su se, prošle školske godine, izvesne pojave, koje nikako nisu u skladu sa § 67 Zakona o srednjim školama.

Mesto da obrazuju omladinu u **nacionalnom duhu** i da se trude, da, usavršavajući svoje članove u istinskom duhu vere, vaspitaju njihov moral i karakter, ova društva su sve više prelazila na čisto politički teren, raspaljujući kod omladine, pored **verskog ekskluzivizma**, i plemenski separatizam. Pod takvim uticajima omladina je, u nekim mestima, učinila i teže ispade, učestvujući javno u manifestacijama koje su imale čisto politički karakter, sa smerom separatističkim i u osnovi suprotnim sa duhom državnog i narodnog jedinstva.

Takve se pojave ubuduće ne mogu i neće tolerirati, a sa izgrednicima će se najstrožije po Zakonu postupiti.

Skreće se pažnja i preporučuje direktorima, da nađu puta i načina kako bi što savesnije i strožije mogli paziti na rad i kretanje svojih učenika, organizovanih u pomenuta i ostala verska udruženja, da o svakoj nezgodnoj pojavi odmah izveštavaju Ministarstvo i preduzimaju mere kako bi takve pojave u osnovi suzbijale i ugušivale.

Za svaku nehatnost i labavost u vršenju ove dužnosti direktori će biti lično odgovorni.

Isto tako i komunistička akcija je i dalje ostala veoma živa među srednjoškolskom omladinom, kojoj ona dosta često i lako podleže.

To se moglo konstatovati na pismenim radnjama đačkim, kao i pokušajima izdavanja i širenja izvesnih omladinskih listova, uređivanih u anacionalnom i čisto destruktivnom duhu.

Zato se ponovo skreće pažnja direktorima na raspis S. n. Pov. broj 174 od 8 marta 1933 godine, s tim da se i u tom pravcu vodi najstrožiji nadzor nad školskom omladinom, te da se svaka sumnjiva pojava na vreme spreči i uguši.

Načelnici prosvetnih odeljenja staraće se da na strogo poverljiv način upoznaju direktore srednjih i učiteljskih škola sa ovim raspisom, tako da o njegovoj sadržini, sem njih, ne bude niko drugi obavešten.

Ministar prosvete:
R. Stanković, s. r.

U Zagrebu, dne 21. oktobra 1933. god.

Po naredbi bana:
Načelnik prosvjetnog odeljenja:
(Potpis nečitljiv.)

Raspis je dakle bio tajan: strogo povjerljivo i onda »o njegovoj sadržini nitko da ne bude obaviješten osim ravnatelja«. To je bizantinstvo!

Dok su se katolicima davale umirljive izjave u javnosti, dotle joj se ovako iza leđa spremao nož.

Po njihovom bi shvaćanju bio cilj vjerskih organizacija obrazovanje u nacionalnom duhu. A, kad to nije, onda je katolički odgoj nazvan »verskim ekskluzivizmom« i »plemenskim separatizmom«. Cijeloj je hrvatskoj javnosti poznato, uz koliko su žrtava Križari čuvali svoju izvanpolitičnost i nadpolitičnost i koliko su usavršavali svoje članove »u istinskom duhu vere vaspitajući njihov moral i karakter«, a evo ovdje ih se optužuje, da su taj posao zanemarili. I sva mržnja samo zato, što nisu bili toliko »nacionalni i trpeljivi« kao recimo »bogomoljci«, koje je vodio Nikolaj Velimirović i gdje su bili učlanjeni i neki srpski profesori i učenici. I sva mržnja na nas samo zato, što nismo razumjeli onih, koji su se po školama slobodno učlanjivali u brastva sv. Save, koja su kipjela srpstvom i pravoslavnim ekskluzivizmom.

U isto nas vrijeme i u istoj okružnici izjednačuje sa komunistima. Nisu mu komunisti opasniji, nego veli: »isto tako«.

A, da se tu ne misli samo na kakvu zloporabu Križara i kongregacija, ustaje se na sav rimokatolički kler i poziva se pravoslavne i srpske direktore, da oni iza leđa »na koji zgodan i diskretan način dođu do obaveštenja« i da »iscrpno i što skorije« obavijeste svoje predpostavljene, da bi mogli u lice i dalje laskati, a iza leđa ometati.

Evo druge takve okružnice:

»Kraljevska Banska Uprava Savske banovine u Zagrebu
Prosvjetno odjeljenje

Pov. broj 270/1934

Predmet: Verska udruženja i njihov rad.

1. Direktorima Državnih gimnazija i realnih gimnazija — svima.

2. Direktorima Državnih učiteljskih škola — svima.

3. Direktorima Državnih građanskih škola — svima.

Ministarstvo prosvete pod Sn. pov. brojem 298 od 19 maja 1934 godine saopštilo je ovo:

»Sa više strana Ministarstvu stižu žalbe protiv rada *rimokatoličkog sveštenstva*, koje, koristeći se odredbom Zakona o srednjim školama, kojom se dozvoljava učenicima da mogu biti članovi verskih udruženja svoje verske zajednice, preko verskih udruženja kao »*Križari*« i »*Kongregacije*« vrši štetan uticaj na školsku omladinu. Pod plaštom verskim izgleda da se najviše ide za plemenskim vaspitanjem omladine, a na taj način se jača i separatistički duh i nastrojenje, na kome kler uglavnom i izgrađuje svoju moć. Takve izveštaje primilo je Ministarstvo i od pojedinih banskih uprava, ali u izveštajima se ne navode konkretni slučajevi, ili se tek samo ovlašno spominju.

Da bi Ministarstvo moglo preduzeti izvesne mere protiv takvog rada i da bi se taj rad mogao suzbijati, neophodno je potrebno da se ozbiljno prati rad i kretanje verskih udruženja i da se dođe do pozitivnih obaveštenja o tome: gde drže svoje sastanke učenička verska udruženja, *o čemu se govori na sastancima i akademijama*, koliko učestvuju u diskusijama učenici i *na što se svodi rad sveštenika i drugih funkcionera verskih organizacija*. Naročito je potrebno doći do saznanja o radu veroučitelja koji su pokrovitelji tih đačkih verskih udruženja i da li je taj njihov rad u suprotnosti sa § 1 i 67 Zakona o srednjim školama.«

Zato se pozivate da *na koji zgodan i diskretan način* dođete do obaveštenja o radu đačkih verskih udruženja u Vašoj školi, i da sami pratite rad i kretanje njihovo i da o svemu obavestite *iscrpno i što skorije* ovo Prosvetno odeljenje.

U Zagrebu, dne 7 septembra 1934 god.

Po naredbi bana
Načelnik prosvetnog odeljenja:
(Potpis nečitljiv.)

Cijeloj je javnosti bilo poznato, da su društva Katoličkih muževa sastavni dio Katoličke Akcije, koja je čisto crkvena i nepolitička. To nije bilo poznato jednom direktoru, (koji je bio daleko od vjerskog ekskluzivizma i srpskog separatizma!), pa stoga pita Bansku upravu, ova policiju u Zagrebu, koja otkriva novost za čitav svijet, da katolički muževi nisu »verska organizacija, nego prosvetna te pada pod udar zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima od 19. IX. 1931.

Društvo katoličkih muževa ne spada barem u »školsku prosvetnu po-

litiku«, pak je nerazumljivo, da za njih pita jedan srednjoškolski ravnatelj. Razumljivo je samo tako, da su se srednjoškolski ravnatelji uživili u policijsko-špijunsku ulogu.

Evo tog dopisa:

»Predmet: Da li je **Društvo katoličkih muževa** versko udruženje

Prosvj. odjeljenju Kr. banske uprave

Zagreb

Slobodan sam umoliti naslov da bi izvoleo ovamo saopštiti da li je **Društvo katoličkih muževa** versko udruženje i da li se, prema tome, može na njega da primeni posljednja alineja § 67 Zakona o srednjim školama.

Direktor:
Potpis nečitljiv.

Kraljevska banska uprava
Zagreb.
Pov. br. 144
dne 3-III-1934.
Zagreb.

Upravi Policije

Zagreb

S molbom za objašnjenje po gornjem pitanju.

Zagreb, 6. marta 1934. god.

Po naredbi Bana
načelnik Prosvet. odeljenja:
Potpis nečitljiv.

Uprava Policije, Zagreb
Pov. 5937 7-III-1934. III. 156/34

Zagreb, dne 8. marta 1934.

Predmet: **Prosvjetno društvo hrvatskih katoličkih muževa kod sv. Duha** — podaci.

Kr. banskoj upravi Savske banovine
Prosvetno odelenje

Zagreb

Čast mi je izvestiti, da predmetno udruženje deluje na osnovu pravila odobrenih rešenjem Velikog Župana zagrebačke oblasti od 27. januara 1928 broj 77875 prema čemu ono nije verska organizacija, nego prosvetna, te potpada pod udar zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima od 19. IX. 1931.

Upravnik policije:
Potpis nečitljiv.«

I tako su vjerskim društvima stajali iza leđa neprijatelji, koje je Hrvatski narod mogao slutiti, a oni su se lukavo sakrivali u svome neprijateljstvu iza »strogo povjerljivo«.

Razumljivo je, da sami direktori nisu mogli špijunirati križare, kongregacije, katoličke muževe i ostala vjerska društva, nego su morali imati svoje pomoćnike u nastavničkom zboru. Zato se tako uporno namještalo »braću s onu stranu Drine« u naše krajeve, da bi mogli uz direktora sačinjavati stožer za razna »iscrpna i diskretna saznanja«.

Kakve su moralne kvalifikacije imali ti po višim vlastima postavljeni špijuni katoličkih društava i arbiteri rada u tim društvima, neka oriše slijedeći spis, u kojem se samo ministarstvo prosvete tuži na moralni život svojih nastavnika:

»Ministarstvo Prosvete
Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za srednju nastavu
S. n. pov. br. 335.
25 aprila 1933 godine
u Beogradu.

Ministarstvo prosvete u više mahova dobijalo je izveštaje od inspektora i Ministarskih izaslanika za pregled srednjih škola i rada u njima, kao i od pojedinih direktora da u ponekim školama ima nastavnika i nastavnica koji se ne ponašaju u školi i van nje onako, kako dolikuje njihovom vaspitačkom pozivu, da ne čuvaju svoj ugled i dostojanstvo, što su dužni činiti i kao vaspitači i kao državni činovnici.

U tim izveštajima stoji:

Ima nastavnika koji često sede po cele noći u raznim lokalima, gde piju ili se kockaju, pa se posledice tih dugih sedeljki opažaju na nastavniku i njegovom radu na času. Nastavnik dođe u školu neispavan, umoran; kad se dođe u njegovu blizinu oseća se zadah alkohola itd. Drugi opet na ekskurzijama s učenicima piju alkoholna pića, ponekad više nego što mogu i da podnesu, i u takvom stanju prave nedopuštene šale ili grube ispade.

Ima nastavnika koji se lakomisleno zadužuju, često i kod đačkih roditelja: dugove ne otplaćuju savesno i uredno.

Disciplinskim pravilima traže se od učenika da su skromno, ali čisto i uredno odeveni; da dolaze na vreme u školu, da im se zadocnjeni ulazak na čas smatra kao neurednost za koju se učenici kazne. Kako može savesno vršiti dužnost i tražiti od učenika da se vlada po propisanim pravilima onaj nastavnik koji ni sam nije uredan, koji i sam ne pokazuje dovoljno pažnje svom spoljašnjem izgledu i čistoti svog odela; koji ide u uprljanom i neočišćenom odelu; koji i sam zadocnjava, dolazi dockan u školu, ulazi na čas po nekoliko minuta kasnije nego što treba, itd.

Na drugoj strani stavljaju se česti i jaki prigovori odevanju nastavnica, a i njihovom životu van škole. Navodi se da poneke nastavnice dolaze u školu u toaletama koje kod njihovih učenica, mladih devojaka, izazivaju žudnju za luksuzom, a u isto vreme i revolt, ako se njima ograničava sloboda u odevanju: **dolaze u haljinama sasvim bez rukava**, dok to svojim učenicama zabranjuju, i o tome slično.

Pominju se nastavnice koje povednevno odlaze na dansinge po raznim lokalima i ostaju po cele noći, pušeći i zabavljajući se, i to u mestima, gde još nisu odomaće-

ni običaji velikovaroškog života, pa to naročito pada u oči.

Od učenica se zahteva da dolaze u školu skromno odevene bez nepotrebnih ukrasa, šminkanja, itd. dok, kako se u pomenutim izveštajima navodi, nastavnica dolazi u školu sa upadljivo doteranim licem, sa ukrasima koji pri svakom pokretu ruku zveče, te odvraćaju pažnju učenica od onog predmeta o kome se govori na času. Pa čak se pominju i takvi nemili slučajevi da nastavnica na času glača svoje nokte, karminom doteruje usne, ili druge toaletne nedostatke, dok učenici govore ili pišu svoje zadatke.

U jednom se izveštaju navodi da je ceo grad dugo pričao o čudnoj masci jedne nastavnice na jednoj javnoj večernjoj zabavi, koja nije bila nimalo u skladu sa ozbiljnošću njenog poziva.

Najposle, ima nastavnika koji se ne mogu pohvaliti druželjubljem i harmonijom u međusobnim odnosima, iako su oni dužni da razvijaju te osobine kod svojih učenika. Kako mogu nastavnici, veli se na jednom mestu, učiti svoje učenike trpeljivosti i uzajamnoj ljubavi i poštovanju; učiti ih da svoje razmirice na lep i prijateljski način raspravljaju, kad se odjeci nastavničkih razmirica i sitnih zađevica čuju i van školskih prostorija, kad o njima govore i učenički roditelji i sami učenici, osobito u manjem mestu, gde se za sve događaje vrlo brzo dozna i o njima govori.

Nije potrebno naročito naglašavati koliko ovakve pojave čine da nastavnici i nastavnice gube ugled i poštovanje i kod svojih učenika i njihovih roditelja, što je jedan od glavnih uslova za uspeh u radu. Da time ometaju i školu u njenom radu te nije u mogućnosti da odgovori svom visokom zadatku koji joj je zakonom određen, samo se po sebi razume.«

Da bi se uzmoglo potpuno zarobiti duše srednjoškolske mladeži, treba paziti bizantinski iza leđa na sve listove, koje primaju. To se ima učiniti zato, da učenici ne saznaju istine. Ako je u tim letacima laž, lahko ju je pravom i objektivnom poviješću raskrinkati. Ali, jer je bila u letacima istina, trebalo ju je prikriti od učenika, jer spoznana istina osvaja.

Tako isto se ne smije pustiti učenike narodnim manifestacijama još u god. 1938., da ne bi saznali istine i da se ne bi napili na čistim izvorima hrvatskog nacionalizma.

Napose se moraju čuvati učenici, da ne saznaju za pravu istinu Ilirskog preporoda.

Evo takve 3 okružnice:

Kr. banska uprava Savske banovine
Prosvjetno odeljenje u Zagrebu

Pov. br. 346/1932.

Direktoru drž. realne gimnazije 1—38 38
Direktoru drž. učiteljskih škola 1—10 7

Ministarstvo prosvete aktom S. N. pov. br. 472 od 3. augusta 1932. god. saopštilo je ovo:

Zapaženo je u poslednje vreme da na adresu pojedinih učenika srednjih škola stižu u zatvorenom omotu litografisana pisma potpisana od »Hrvatske srednjoškolske omladine« u Splitu. Cilj je tih pisama da učenicima nametnu separatističke ideje i da ih navedu na borbu za ostvarenje »Hrvatske seljačke republike«.

Da bi se učenici naših srednjih i srednjih stručnih škola sačuvali od razornog uticaja neprijatelja našeg naroda i državnog jedinstva, Gospodin Ministar prosvete naredio je:

1.) da se na pošiljke koje stižu učenicima preko škole obrati stroga i puna pažnja,

2.) da se vrši češći pregled učeničkih knjiga i predmeta, a da se pri tom ne izaziva podozrenje kod učenika,

3.) da se nastavnici svih predmeta — a ne samo nacionalne grupe — obraćaju učenicima u svakoj zgodnoj prilici radi snaženja i podržavanja u duhu narodnog i državnog jedinstva,

4.) da se nastoji što je moguće bolje da se učenici lično zainteresuju i privedu kulturno-nacionalnom radu u dozvoljenim udruženjima,

5.) da se češćim priredbama u školi (predavanjima, deklamacijama, projekcijama itd.) pojača misao učenikova u pravcu njegovog nacionalnog prosvećivanja.

O svemu što stoji sa prednjim naređenjem direktori će izveštavati Ministarstvo.

To Vam se saopštava znanja i upravljanja radi.

U Zagrebu, dne 9. avgusta 1932. godine.

Po naredbi bana
Načelnik prosvj. odjeljenja:
Potpis nečitljiv

Ministarstvo Prosvete Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za nastavu.

Pov. IV br. 533
21 decembra 1938. god.
u Beogradu

Kraljevskoj banskoj upravi
Prosvetno odeljenje.

Zagreb

Poslednjih dana desilo se u dva-tri maha da direktori gimnazija u kojima su učenici učinili kakav teži disciplinski prestup (**štrajkovali, prisustvovali političkim manifestacijama i tome slično**) nisu o tome odmah izvestili Ministarstvo prosvete, već su to učinili tek posle nekoliko dana, tako da je g. Ministar saznao o prilikama u pojedinim školama sa druge, neškolske, strane pre nego li od samih direktora.

Da se to ne bi i ubuduće ponovilo, izvolite najhitnijim putem izvestiti sve direktore gimnazija i učiteljskih škola u području te banovine, da u slučaju učeničkog štrajka ili kakvih drugih nedopuštenih kolektivnih ispada od strane učenika, direktori odmah telefonski izveste Kabinet g. Ministra i hitno povedu istragu i u što kraćem roku pošalju i pismen izveštaj. Direktorima treba skrenuti pažnju da sve svoje učenike naročito one iz starijih razreda od-

mah upoznaju sa posledicama koje će nastati u takvim slučajevima. Neće se dopustiti da učenici napuste školu i nastavu ili da svojevoljno učestvuju u radnjama koje nisu po školskim zakonima dopuštene, pa da se vrate u školu, kad se njima prohte, već im treba predočiti da će se u tim slučajevima ne samo kazniti učenici, već će se i zatvoriti razred, jedan ili više njih pa i cela škola, prema tome koji su učenici učestvovali i iz kojih razreda. Učenici treba da znaju da se ovakvi disciplinski prestupi neće uzimati olako i smatrati bezazlenim i detinjarijama, kao što su to učinili neki nastavnički saveti, već će se ozbiljnim merama učiniti sve da se onemogući unošenje nereda i anarhije u školu.

Po naređenju Ministra prosvete
v. d. načelnika Odeljenja za nastavu,
M. Gogić, v. r.

Kr. banska uprava Savske banovine u Zagrebu — Prosvetno odjeljenje

Pov. br. 820-IV-1938

Predmet: Srednje i učiteljske škole; disciplinski prestupi učenika; podnošenje izvještaja.

Direktorima drž. i priv. srednjih škola 1—41
Direktorima drž. i priv. učitelj. škola 1—8

Radi znanja i upravljanja. Jednako se upućuju direktori da o slučajevima koji se spominju u gornjem uputstvu istovremeno izvijeste i ovo Prosvjetno odjeljenje, na prijepisu izvještaja što ga podnose Ministarstvu prosvjete.

U Zagrebu, dne 24. decembra 1938.

Po naredbi v. d. bana
Načelnik prosvj odjeljenja:
Potpis nečitljiv

**Ministarstvo Prosvete Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za srednju nastavu.**

Pov. SNBr. 218
21. marta 1935 god.
Beograd.

Kraljevskoj banskoj upravi
Direktoru realne gimnazije
Direktoru realke
Direktoru učiteljske škole
Upravitelju građanske škole

U vezi sa raspisom Snbr. 10401 od 20 marta 1935 skreće se pažnja, da direktori odnosno upravitelji škola prethodno cenzurišu govore koji će se držati o proslavi ilirskog dana, kao i sve ostale tačke koje će se tom prilikom izvoditi.

Treba nastojati da ova svečanost bude u svakom pogledu na visini, naročito da bude što jača manifestacija jugoslovenske misli.

Program treba poslati Ministarstvu prosvete radi odobrenja.

Po naređenju Ministra prosvete
v. d. načelnika Odeljenja za srednju nastavu
Potpis nečitljiv

Da bi se mogao duh djece posve oblikovati po nacrtu ministarstva, opazilo se, da nisu za taj posao dosta samo direktori i slabići iz njihovih zbornica, nego se morala akcija proširiti:

a) treba paziti na instruktore, da ne bi možda učenike prigodice odgajali u hrvatskom duhu. »Nipošto ne trebaju (ravnatelji) da za domaćeg vaspitača dođe čovek koji bi trovao duše mladih učenika idejama koje nisu u skladu sa opštim i nacionalnim vaspitanjem.«

**Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za srednju nastavu**

S. n. pov. br. 163
27 februara 1936 godine
Beograd

Direktoru Realne gimnazije
Direktoru Klasične gimnazije
Direktoru Realke

Poznata je činjenica, da je znatan broj srednjoškolskih učenika primuđen da zbog slabog uspeha uzima domaće učitelje. Ovi su učitelji mahom iz reda studenata.

Pošto je ovaj posao — poučavanje učenika — vrlo delikatan i dopunjuje rad srednjoškolskih nastavnika, potrebno je da domaći instruktori imaju sve potrebne osobine dobrog nastavnika, u prvom redu pedagoški takt i pune moralne kvalifikacije. Nipošto ne treba dopustiti da za domaćeg vaspitača dođe čovek koji bi trovao duše mladih učenika idejama koje nisu u skladu sa opštim i **nacionalnim vaspitanjem.**

Prema tome, direktor treba pogodnim načinom da obavesti roditelje o važnosti izbora domaćeg učitelja, preporučujući im da taj izbor vrše uvek u sporazumu sa školskom upravom. Direktor će preporučiti samo one studente koje poznaje te ima uverenje da će taj posao vršiti kako valja, a za studente koje ne poznaje tražiće obaveštenje ili preporuku od univerzitetskih vlasti.

Zasada učiniti ovo. Pozvati učenike da prijave imena svojih domaćih učitelja-studenata. Zatim proveriti — lično ili preko univerzitetske vlasti — da li ti studenti imaju sve potrebne kvalifikacije za domaćeg učitelja i vaspitača.

Ubuduće upravljati se uvek po ovom raspisu.

Po naređenju Ministra prosvete
v. d. načelnika Odeljenja za srednju nastavu,
Potpis nečitljiv.

b) Treba pregledati učeničke knjižnice, jer u njima ima knjiga, »koje su ostale još iz vremena biv. Austro-ugarske monarhije i imaju za cilj da raspiruju plemensku i versku mržnju u našem narodu«. Dakle u učeničkim se knjižnicama nalaze knjige, koje su prožete hrvatskim i katoličkim duhom, kojim su smjele biti prožete u Austro-ugarskoj monarhiji, pa su zato nepodesne za jugoslavenski uzgoj, u kojem se ne smije naglašavati hr-

vatsko i katoličko ime, jer to vodi raspirivanju mržnje, kojom nas mrze Srbi i pravoslavci.

Kako da se ništa ne kaže o knjigama, koje su ostale iz vremena kraljevine Srbije? Ne kaže se zato, jer je jasna težnja, da se jugoslavensko ime ima podudarati sa srpskim nacionalizmom i pravoslavljem.

Kr. banska uprava Savske banovine u Zagrebu — Prosvetno odjeljenje.

Broj 73 pov.
1931.

Predmet: Uklanjanje nepodesnih knjiga iz knjižnica.

Direktorima svih srednjih škola od 1—36
Direktorima svih učitelj. škola od 1—10
Ravnateljstvu svih građ. škola od 1—48
Sreskom načelstvu od 1—66
Gradskom načelstvu od 1—15

S v i m a:

Ministarstvo prosvete, pod P. pov. br. 187 od 18. aprila ove god. izdalo je sledeće naređenje:

»Ministarstvo prosvete je obavešteno da se u đačkim i nastavničkim knjižnicama izvesnih narodnih, građanskih, srednjih i stručnih škola nalaze knjige koje svojom sadržinom ne bi bile korisne našoj omladini i našoj nacionalnoj i državnoj stvari. **Ove su knjige ostale još iz vremena biv. Austrougarske monarhije i imale su za cilj da raspiruju plemensku i versku mržnju u našem narodu.**

Gospodin Ministar prosvete, pod P. pov. br. 187. od 18. aprila 1931. god. naredio je da se ovakve knjige uklone iz knjižnica, a o prijemu i izvršenju ovog naređenja kraljevska banska uprava izvestiće Ministarstvo prosvete posebnim aktom, u kome će dostaviti i detaljan spisak svih ovakvih knjiga. Ovo naređenje važi u svemu i za narod. knjižnice i čitaonice.

Dostavljajući Vam gornje naređenje molim Vas da se ono odmah izvrši. O prijemu i izvršenju toga naređenja izvestite ovo Prosvetno odelenje posebnim aktom, u kome ćete dostaviti i detaljan spisak svih uklonjenih knjiga.

U Zagrebu, dne 28. aprila 1931.

Načelnik Prosvetnog odjeljenja:
Potpis nečitljiv.

c) Da bi više vlasti mogle proširiti svoju pasku i izvan škole, potrebno je, da im škola pomogne u čisto policajskoj ulozi. Škola će dojavljivati višim vlastima i roditelje onih učenika, koji se pokazuju separatistima, što je značilo u jugoslavenskom rječniku Hrvatima i katolicima. I ovdje su izjednačeni separatisti sa komunistima, premda je i to bizantinski, jer su komunisti bili više tolerirani, nego li separatisti.

Koliko se cijenila savjest nastavnika i slobodno uvjerenje u demokratskoj Jugoslaviji, pokazuje odredba, da direktori bilježe i dostavljaju nastavnike, koji bi se usudili glasovati povoljno po separatiste.

Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za srednju nastavu

S. n. pov. 161
1-III-1935 god.
Beograd.

Kr. banskoj upravi — Prosvetno odeljenje
Zagreb.

Da bi Ministarstvo prosvete moglo pri donošenju odluke po kaznama iz § 43 t. 3 i 4 Zakona o srednjim školama što pažljivije postupiti, potrebno je poznavanje svih povoda protivdržavnih prekršaja, naročito komunističke i **separatističke prirode.** Stoga će direktori, kada se tiče pomenutih prekršaja, uz propisane priloge, redovno izvestiti:

1) O zvanju i zanimanju roditelja kažnjenog učenika;
2) o sredini u kojoj se učenik u vanškolsko vreme kretao;
3) o starosti učenikovoj;
4) kojih je đačkih udruženja učenik bio član i
5) da li se, već pre zapažao uticaj nezgodne okoline na učenikovo nacionalno vaspitanje.

Osim toga, direktor će redovno, pri glasanju o kazni, poimenično izvestiti za koji je predlog pojedini nastavnik glasao.

Direktorima se skreće pažnja da ne zaborave izvestiti o vladanju i učenju učenikovu u poslednje dve godine i da honorarni nastavnici nemaju prava glasanja na sednicama Razrednih veća i Nastavničkih saveta.

Po naređenju Ministra prosvete
v. d. načelnika Odeljenja za srednju nastavu:
Mirko Balubdži, s. r.

Kr. banska uprava Savske banovine u Zagrebu — Prosvjetno odjeljenje.

Pov. broj 133
1935

Direktorima gimnazija 1—37
Direktorima učitelj. škola 1—9
Upraviteljima građ. škola 1—50
G. referentima 17, 27, 28, 30, 31.

Dostavlja se radi znanja i upravljanja.

U Zagrebu, dne 12 marta 1935.

Po naredbi bana
Načelnik prosvj. odjeljenja:
Potpis nečitljiv.

Koliko ima iskrenosti u jugoslavenskoj ideologiji, pokazat će slijedećih nekoliko okružnica:

a) u jednoj se liju gorke suze, što se među učenike šire neki letaci, kojima se ruglu izvrgava nitko drugi, nego vladavina Miloša Obrenovića.

A jesu li požalili katolike i Sv. Oca prigodom konkordatske borbe?

Šta se sve izgovorilo o katolicima, Papi, priklanjanju carstva zemaljskog trulom zapadu i t. d.

Kr. banska uprava Savske banovine
Prosvjetno odjeljenje u Zagrebu.

Broj: 259 Pov.
1932

Predmet: Rasturanje letaka među srednjoškol. omladinu.

Direktorima gimnazija 1—38
Direktorima učitelj. škola 1—10

U poslednje vreme među učenike gimnazija rasturaju se izvesni letaci kojima je cilj da se na šaljiv način omalovaži prosvetni rad u Srbiji za vreme vladavine Miloša Obrenovića.

Letaci imadu šaljivi karakter, ali kako širenje pomenutih letaka uzima veći razmer među omladinom i dobiva karakter zaostalih, to se oni mogu na demonstrativan način i na ulicu preneti, što bi moglo i štetno uticati.

To Vam se saopštava znanja radi s time da rasturanje takovih letaka, ako se pojave u školi, sprečite, a protiv onih koji ih rasturaju postupite.

U Zagrebu, dne 9 maja 1932

Načelnik prosvetnog odeljenja:
Potpis nečitljiv.

b) Jugoslavenstvo je izjednačeno s postojećim režimom, i direktori moraju učiniti sve, da se nastavnici ne ogriješe o režim, nego da ni ne vjeruju u »lažne« vijesti o stupovima režima.

c) Jugoslavenstvo je nadalje izjednačeno sa bakljadama, o kojima imaju voditi nadzor nad nastavnicima direktor i policija.

d) Koliko je jugoslavenstvo pravedno prema Hrvatima i katolicima, vidi se iz toga, što je sav grijeh komunista i separatista to, što su protiv Sokola, Narodne Odbrane i Jugoslavenske Straže.

Sokol i Narodna Odbrana su vjerni stupovi jugoslavenstva.

E, onda su zaista Hrvati i katolici morali biti separatisti!

Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije
Opšte odeljenje

Pov. br. P. 555.
12. augusta 1937 god.
Beograd.

Imamo obavještenja da u rasturanju neistinitih i alarmantnih tendencioznih vesti o Najvišim državnim faktorima, Kraljevskoj vladi i pojedinim njenim članovima, kao i političkim i dnevnim događajima učestvuju i izvesni državni i samoupravni činovnici koji inače nisu pristalice politike Kraljevske vlade. Rasturanje ovih vesti uzelo je tolike razmere da ono prestavlja opasnost za javni red i mir za opšti interes i ugled države.

Državni i samoupravni činovnici i službenici prema postojećim zakonskim propisima i prema propisima svoje službe, bez obzira na njihovo političko opredeljenje, pozvani su u prvom redu da štite ugled državne uprave kojoj i sami pripadaju i ugled države odnosno samouprave u čijoj službi stoje. Iz ove njihove dužnosti rezultira i obaveza da svuda i na svakom mestu suzbijaju sve ono što škodi ugledu državne uprave i države i da svako lice koje protivno radi prijave radi zakonskog postupka.

Sa ovih razloga državna uprava zahteva da svi državni i samoupravni službenici ozbiljno shvate svoje zakonske dužnosti i obaveze prema državi i da ih lojalno ispunjavaju na taj način, što će se u svakoj prilici svuda na svakom mestu ne samo javno ograditi nego i suzbijati sve tendenciozne, neistinite i alarmantne vesti koje se šire na račun ugleda najviših državnih faktora, Kraljevske vlade i državne uprave i da će učiniti sve što do njih stoji da se ovo zlo u korenu preseče, a sa krivcima da se hitno po zakonu postupi.

Sa izloženog

naređujem:

da sve vlasti i organi u resoru Ministarstva prosvete izvršuju svoje dužnosti prema državi, kako bi svi oni u odbrani države i državne uprave od neistina i kleveta formirali jedan jedinstveni front i kako bi na taj način suzbili ovo zlo, a krivce priveli zakonskoj odgovornosti i zasluženoj kazni.

Ovi državni i samoupravni organi koji budu neaktivni u izvršenju ovog posla, ili čak i sami učestvuju u pronošenju lažnih i neistinitih vesti, koje se danas šire na štetu ugleda najviših državnih faktora, Kraljevske vlade i državne uprave nisu dostojni državne i samoupravne službe i biće podvrgnuti odgovarajućim zakonskim sankcijama.

Ovo naređenje dostaviti svima starešinama ustanova u resoru Ministarstva prosvete da ga na potpis saopšte svima područnim im službenicima i živo nastoje da se isto naređenje izvršuje. O saopštenju ovog naređenja područnim im službenicima obavestiće me starešine u najskorijem vremenu.

12 augusta 1937 god.
Beograd.

Ministar prosvete
Dobr. Stošović, v. r.

Svima državnim i samoupravnim nadleštvima u Slav. Brodu.

Sa više strana je primećeno, da u manifestacijama i svečanostima priređenim u gradu Brodu 15. i 16. ov. mca. u slavu desetgodišnjice vladanja Nj. Veličanstva Kralja nisu uzeli učešća državni i samoupravni službenici u potpunom broju.

Lično sam se osvedočio, da su ove primedbe opravdane, jer zaista stanoviti držav. i samouprav. službenici ne samo, da nisu manifestacijama i svečanostima prisustvovali, već su se držali po strani kao posmatrači ili šetači na korzu. Ovo se primetilo naročito prilikom svečane bakljade i na blagodarenju.

Učestvovanje držav. i samouprav. službenika u ovakovim manifestacijama i svečanostima treba, da je ne samo diktat dužnosti već i unutarnjeg iskrenog osećaja ljubavi i odanosti, pa je apstinencija izvesnog broja službenika od učešća na pomenutim svečanim priredbama za svaku osudu.

Pre nego po dužnosti pošaljem nadležnoj višoj vlasti spisak tih službenika, molim, da mi starešina toga nadleštva dostavi na posebnom arku stavljeno očitovanje svakog takvog službenika u kome svaki službenik ima navesti razloge radi kojih nije blagodarenju i priređenim manifestacijama prisustvovao.

Molim ujedno, da starešina nadleštva u svom popratnom aktu o svakom pojedinom službeniku i opravdajućim razlozima koje je izneo stavi svoje mišljenje.

Molim ovaj predmet smatrati hitnim, da bi mogao u roku od tri dana poslati potreban izveštaj nadležnoj višoj vlasti.

Sreski načelnik:
Potpis nečitljiv.

Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije
Odeljenje za srednju nastavu

Snbr. pov. 143.

23. februara 1935 godine
Beograd

Kraljevskoj banskoj upravi, Prosv. odeljenje
Direktoru gimnazije
Upravitelju učiteljske škole

Gospodin Ministar prosvete pod Sn. pov. br. 143 od 23 februara 1935 godine izdao je ovaj raspis:

Prema izveštajima koje Ministarstvo prosvete dobija sa raznih strana, komunistička akcija među srednjoškolskom omladinom je sve intenzivnija. Oslanjajući se na bujnost, povodljivost i slabiju kritičnost omladine, komunistički agitatori zvučnim i privlačnim frazama i smelim novotarijama hoće da raspale mlade duše, da ih ideološki obrade i pripreme i da im nametnu komunističku ideologiju kao najbolju i najprikladniju za današnje vreme i prilike. Propaganda se vodi i usmenim i pismenim putem. Naročito se nastoji, da se omladini u ruke dostavi što brojnija komunistička i tendenciozna literatura. Vešti agitatori u svakoj zgodnoj prilici podmeću učenicima razne tajne komunističke omladinske listove i letke.

Tendencija komunista je još da stvore kod učenika neraspoloženje protiv Sokola, Jadranske Straže, Narodne odbrane, kao i svih drugih udruženja i ustanova, koje imaju za cilj jačanje državnog i narodnog jedinstva, ljubav prema zemlji i narodu. Zato vode naročitu kampanju protiv tih društava i nastoje da odvrate od njih omladinu.

Posledica svega toga bile su javne demonstracije i izgredi učenika u nekim mestima u samoj školi kao i van škole.

S obzirom na sve ove pojave dužnost je direktora i svih nastavnika da budno prate rad i kretanje svojih učenika i da suzbijaju svaku akciju koja ide za tim da našu omladinu povede pogrešnim putem.

Zato se skreće pažnja direktorima da sami i preko svojih nastavnika ozbiljno paze na to u kakvom se društvu kreću učenici, gde se skupljaju i čime se zanimaju u slobodno vanškolsko vreme. Voditi računa i o tome, gde stanuju učenici koji su rodom van mesta školovanja i kakvim uticajima mogu biti izloženi eventualno. Naročitu pažnju treba obratiti đačkim udruženjima, sastancima njihovim i diskusijama koje se tom prilikom vode, nadzor nad radom tih udruženja treba da bude uvek najstroži, a dežurni nastavnici će budno pratiti rad učenika u udruženjima, diskusije i držanje pojedinih učenika tom prilikom.

Na lektiru đačku direktori i nastavnici književnosti će obratiti najveću pažnju. Zato treba da se pregledaju sve đačke knjižnice: knjige sumnjive, destruktivne sadržine, tendenciozne i koje bi mogle zavesti učenike na stranputicu treba pažljivo ukloniti iz knjižnica, a ubuduće paziti strogo da učenici bez odobrenja direktora ne nabavljaju knjige za đačke knjižnice. I pismene radnje učenika, školske i domaće, treba pažljivo pregledati i paziti kakve misli i tendencije pojedini učenici u njima ispoljavaju. Na učenike koji pokazuju sklonost za destruktivne komunističke ideje naročito paziti, pratiti njihovo kretanje, kontrolisati u kakvom se društvu kreću i kakvu literaturu najviše čitaju. Na ove učenike, koji mogu biti često i inteligentniji, treba uticati, odvraćati ih od zabluda i upućivati u dobrom pravcu.

Da bi se učenici odvratili od društva anacionalnih i destruktivnih, uprave škola treba da nastoje da podignu opšti nacionalni duh u samoj školi, pomažući Soko i ostala nacionalna društva odobrena učenicima, negujući muziku i pesmu našu i pružajući uopšte priliku učenicima da u svojim đačkim udruženjima ispoljavaju svoje sposobnosti književne i umetničke i na taj način troše svoju energiju. Svi nastavnici treba složno i smišljeno da podižu nacionalni duh omladine, ljubav prema narodnoj kulturi, a nada sve ljubav prema svojoj državi i narodu i volju da se najvećim žrtvama iskupljeno državno i narodno jedinstvo kao najveća narodna svetinja poštuje i čuva.

Direktori će u svemu ovome najozbiljnije voditi računa i izveštavati Ministarstvo o svim pojavama koje bi bile protivne duhu državnog i narodnog jedinstva, kao i samom državnom poretku, nastojeći i sami da ih na zgodan način suzbijaju.

Za labavost, neodlučnost i neopreznost u izvršavanju ovih naređenja biće lično odgovorni direktori, kojima se još jednom stavlja u dužnost da najozbiljnije paze i na rad samih nastavnika i da o svojim zapažanjima izveštavaju najsavesnije Ministarstvo prosvete.

Ministar prosvete,
S. Ćirić, s. r.

Dokazi „verske snošljivosti“!

»Metodska uputstva« i »raspisi« morali su se odraziti i u školskim knjigama, »udžbenicima«. »Udžbenici« će po koji put spomenuti »vjersku snošljivost«, da bi umirili katolike, da se ne bune protiv jasnih izazovnih tvrdnja u školskim knjigama i u tumačenjima nastavnika. Ali će ta »verska snošljivost« imati dvije oštrice. Jednom će posjeći svakog katolika, kada bude i u najmanjoj mjeri dirnuo u svetosavsko pravoslavlje, a drugom će ga oštricom posjeći, kada bude branio svoj katolički i hrvatski ponos. Ta ista »verska snošljivost« pružat će pravoslavcima dvostruko pravo: braniti u ime jugoslavenstva sve, što je stvoreno u okrilju svetosavlja, jer je to izvor svih jugoslavenskih nacionalnih tekovina, i u isto vrijeme napadati sve, što je katoličko, jer je to tuđinsko, nametnuto našem narodu od tuđina, kadro, da nas razjedini. Tako će se događati, da će svetosavci imati uvijek pravo, a katolici nikada. Katolici će osjećati, da su samo privremeno tolerirani, dok ne budu od svetosavlja asimilirani, dok se u njemu ne utope. Svetosavci će biti u svojim nasrtajima neobuzdani, jer će biti svijesni, da iza njih stoji svetosavska tradicija, nastavnički zborovi (u kojima katolici igraju manjinsku ulogu, sretni, da su živi i zatjerani u mišje rupe), upravna vlast, vojnička vlast, neograničena vlast njihove hijerarhije (sjetimo se moći Varnave, Gavrila i Dositeja!) i toliko isticana privrženost dinastije pravoslavnoj tradiciji i običajima.

U takvim će prilikama »udžbenici« smjeti napadati sve, što je katoličko, uvjereni, da se katolici ne smiju braniti, jer bi postali tom obranom sumnjivi radi tuđinštine, a srpstvo će se smjeti uzdizati u uvjerenju, da u njega nitko ne smije dirnuti, jer će protiv sebe izazvati cjelokupnu vlast.

U ime »verske snošljivosti« Hrvati-katolici moraju slušati predavanja, puna prezira, izvrtanja i vrijeđanja svoje povijesti, svoje vjere i svoje tradicije. Moraju plaćati »udžbenike«, u kojima to piše, i ne smiju posegnuti za drugom pomoćnom knjigom, jer su svi »udžbenici« i pomoćne knjige državni monopol. Samo onaj »udžbenik« i pomoćna knjiga smije u školske klupe i torbe, koji ima preporuku i odobrenje ministarstva »prosvete« u Beogradu. »Prosvetni savet« je proučavao rukopise za »udžbenike« i predlagao ministarstvu nastave na odobrenje. U »prosvetnom savetu« su bili povjerljivi ljudi, koji su tumačili »versku snošljivost« u duhu ministarstva »prosvete« i budno pazili, da se knjiga ne ogriješi o duh jugoslavenstva, t. j., da ne dirne u srpske tradicije i da ne iznese ništa pohvalno o Hrvatstvu i katolicizmu (separatizam!). Ako se i našao u »prosvetnom savetu« po koji hrvatski jugoslaven, mogao je dati svoje odvojeno mišljenje (ako je smio!), koje za ministarstvo i onako nije bilo mjerodavno, jer je ministarstvo imalo svoj jasno zacrtan cilj: srpski sadržaj i jugoslavensko ruho.

Svetosavci (srpski nacionalizam odjeven u nešto religioznih običaja), osjetivši se prepotentnima i vidjevši, da im se sa hrvatske strane upoprijećio jako naglašen i izražen katolicizam, koji bi im mogao smetati, udariše na katolicizam i vjeru uopće, svijesni, da ta hajka može naškoditi jedino katolicizmu i Hrvatstvu, kojemu će se oduzeti jedna od najjačih oznaka, a mirni za svoje pravoslavlje, svijesni, da ono i ne živi od vjere, nego od državne zaštite, pa mu ne može hajka na vjeru naškoditi. Tako Rad-

milo Vučić, prof. u »Osnovi pedagogike« (Beograd 1934.), u »udžbeniku« za učiteljske škole, preporučenom od gl. prosv. saveta, a odobrenom od minist. prosvete piše:

»Pojam moralnog karaktera uzet je iz etike i nedovoljno određen. Jer je pojam morala relativan«.*)

»*Moral čovječanstva se razvija*«.

»*Pitanje opšteg cilja vaspitanja nije za pedagogiku najvažnije.* Savremena pedagogika ga i ne traži, jer i kad bi postojao bio bi suviše apstraktan i nekoristan. *Gotovo je opšte mišljenje da je moguće odrediti samo relativan cilj, koji odgovara savremenom društvu.* Sama struktura društva i sve što je u njemu bitno: nauka, filozofija, ekonomija, političko stanje — jednom reči »duh vremena«, određuju ciljeve i ideale vaspitanja. Otuda tesna veza pedagogike sa sociologijom i filozofijom kulture. *Pedagogika je s pogledom na cilj vaspitanja u istom položaju kao savremena psihologija, koja više ne traži duševnu supstanciju, pošto je nemoguće saznati je, a i kad bi postojala i bila saznata ne bi to saznanje ničemu koristilo*«.

»*Pedagogika ne može da postavi jedan opšti cilj vaspitanja.* Promene u shvatanju i mišljenju u toku istoriskog razvoja društva onemogućavaju postojanje jednog takvog cilja koji bi važio za sva vremena. Svaki pedagoški sistem istakne »opšti« cilj ali se on brzo pokaže samo kao jedna neostvarljiva težnja«.

Njegovo je stanovište, da: »Čovek kao prirodno biće nema drugih ciljeva osim održanja; za to je dovoljno prvenstveno funkcionisanje instinkata i nagona. Ali kao kulturno biće on ide dalje: teži za održanjem i razvijanjem kulture«.

»Isto tako nastava mora da neguje trpeljivost i razumevanje tuđe vere. Ona objašnjava da su svi oblici izražavanja religioznog doživljaja istoriski uslovljeni i stoga samo relativno vredni. Isti doživljaj se može izraziti na razne načine i dva religiozna čoveka raznih religija u tome su bliži nego jedan od njih sa nereligioznim koji po formi pripada njegovoj veri«.

Opet na drugom mjestu: »Svoj izvor ima religija u pretstavkama, osećanjima i volji, a u vezi je sa celokupnim životom čovjeka«.

»Religija nije uopšte stvar razuma i znanja, nego osećanja, srca«. »Znanje ne može mnogo da utiče na pravu religioznost«. »Naročito se ne sme davati znanje dogmi i nerazumljivih dokaza u ranijim godinama; kod deteta za njih nema interesa ni razumevanja«.

*) Sve je ove citate vrlo marljivo popabirčio iz udžbenika Dr. Srebrnić u brošuri: »Kuda to vodi« (Zagreb 1936.), koja je bila zabranjena i iz koje citate vadim.

Tko pozorno pročita taj navedeni tekst i uoči, da se pod religijom misli katolicizam i samo katolicizam, (svetosavlje je srpski nacionalizam, kojemu se imaju pribrojiti pravoslavni običaji u crkvi i izvan nje, koje treba podržavati ne zato, što su vjerski, nego zato, što su srpski i što snažno prodiru u osjećajnu stranu srpskog nacionalca), onda mu je jasan smisao i nakana: religija (katolicizam) nije stvar razuma i znanja, nego osjećaja i srca. Ako u pitanje religije ne ulazimo razumom i znanjem, onda smo joj oduzeli temelj i ruglu izvrgli sve one snažne i uvjerljive dokaze, na kojima se ona osniva. Kad ju prepustimo osjećaju i srcu, onda će doći svetosavci i reći, kako je srcu toplo u svetosavlju, koje je domaće, a kako je hladno u katolicizmu, koji je tobože tuđi i internacionalan.

Kad se katolicizam svuče sa svoga postamenta (razum i znanje), ostaje mu još izvanredno snažan stup, na koji se opre, a to je crkveno jedinstvo, osigurano Kristovom ustanovom Papinstva. Treba i taj stup srušiti, i učenici će se lakše odvrći od svoga katolicizma i hrvatstva, koje je uvijek živjelo u vezi sa Katoličkom Crkvom i Papom. Papa im je posebice mrzak, i »udžbenici« ne kriju te mržnje, svijesni, da će nastavnici te tekstove po »metodskim uputstvima« već svrsishodno razraditi. Ali da se može Papinstvu oduzeti moć, treba ga prikazati kao čisto ljudsku ustanovu, koju su uveli sami Pape svojom uzurpacijom, a kasnije svojom snagom u srednjem vijeku i napokon propagandom svojih vjernih slugana, omraženih jezuita. Za Papinstvom ne stoje dokazi uma, razuma, znanosti, povijesti, nego okolnost, da su slučajno bili u »prestonici carstva« i da su si vremenom oni sami osigurali apsolutizam u Crkvi. Tako pišu Vulović-Đerić: »Opšta historija srednjeg veka za više razrede srednjih škola« (Beograd, IV. izd. 1930. str. 25.):

»Papa je još prva dva stoljeća širenja hrišćanstva, imao izuzetan, viši položaj među ostalim episkopima zbog toga, što su, po predanju, rimsku crkvu zasnovali apostoli Petar i Pavle i što je Rim prestonica carstva. Pape su smatrali za pretstavnike pra-

vog hrišćanskog učenja i zastupnike Sv. Petra pa su ih zato uzimali za sudije u raznim verskim sporovima. Bez saglasnosti pape nije mogao biti sazvan vaseljenski sabor«.

Univ. prof. Dr. Popović (»Istorija srednjeg veka za VI. razr. sred. šk.«) na pr ovako je označuje: »Pape su uspeli da kao naslednici sv. Petra stvore crkvenu monarhiju, da uzdignu svoju apsolutnu vlast nad biskupima kao naslednicima apostola«.

Isti (»Opšta istorija novog veka za VII. razred«): »Naslednik Lojolin, general Lajnez odlučno je ustao (na koncilu u Tridentu) na obranu neograničene vlasti papine u crkvi i već tada (Tridentski koncil 1545—1563) postavio učenje o nepogrešivosti papinoj, koje je tek iza tri stoljeća usvojeno«.

Opet isti (»Opšta istorija novog veka za VIII. razred«): »Na crkvenom koncilu u Rimu 1869-1870. borio se (Štrosmajer) protiv papine apsolutističke vlasti u crkvi i dogme o njegovoj nepogrešivosti. Ta neograničena vlast pape u crkvi mogla je samo otežati sporazum među slovenskim crkvama«.

Isto iznašaju Vulović i Đerić (»Opšta istorija srednjeg veka za više razrede«):

»Lojolin naslednik, Lajnez, drugi general Družine Isusove na saboru (u Tridentu) je branio postavku o papskoj nepogrešivosti u pitanjima katoličke hrišćanske dogme. Sabor u Tridentu izradio je ustav katoličke verske zajednice, po kome je katolička crkva proglašena za neograničenu monarhiju, u kojoj papa ima da vlada kao svemoćni despot (papo-cezarizam)«.

»Ideje Inoćentija III. su u glavnom ove: papstvo sveopšte je nad kraljevstvom. Kraljevi privremeno vladaju na zemlji i nad telima ljudi, oni upravljaju samo pojedinim oblastima; a pape vladaju nad dušama neograničeno, jer zastupaju onoga kome pripada vasiona. Bog je ostavio apostolu Petru, pa prema tome i njegovom zamjeniku papi, ne samo vladu u hrišćanskoj svetskoj crkvi nego i u celom svetu«.

»Inoćentije III. je 1214. god. presedovao na crkvenom saboru u Lateranu i na njemu svečano potvrdio svoju nameru za vladom nad svetom«.

»Papski ugled je ponovo podigao papa Bonifacije VIII., odlučan pristalica politike Grgura VII. i Inoćentija III. Njegove su ideje slične načelima Grgura VII. i Inoćentija III. On je smatrao da su papi svi ljudi potčinjeni i da je dopušteno činiti sve što je korisno crkvi. Papa, kao pretstavnik svemogućeg Boga, ima pravo da zapoveda kraljevima i državama. On je sveopšti suveren i neograničeni gospodar i po crkvenim zakonima i po rimskome pravu«.

Isto Suhotin (»Opšta istorija srednjeg veka za VI. razred sred. škola«), koji piše o papi Grguru VII., »da je smatrao da nad ovom crkvom, nezavisnom od svetovne vlasti, papa ima neograničenu vlast«.

Evo kako mudruju Vulović i Đerić o razvitku papinog primata:

»Lav I. je postavio načelo da je papa crkveni poglavar ne samo u Italiji, nego u celom zapadnom rimskom carstvu. U politički razdrobljenoj Zapadnoj rimskoj imperiji zbog provale varvara, Lav I. hteo je da očuva jedinstvo crkve. On je posle Sv. Augustina, pisca »De civitate Dei« (430.), prvi snevao o jednoj, jedinstvenoj hrišćanskoj crkvi u Evropi, o hrišćanstvu — Božjoj državi, kojoj bi papa bio na čelu«.

»Da bi pojačao papinski nadzor nad crkvama u varvarskim državama Grgur I. postavljao je svoje zastupnike, vikare, u Galiji i u Africi, i redovno je slao svoje izaslanike u sve zapadne države germanske da čuvaju čistotu vere. Pape su stvaranjem svojih duhovnih provincija, biskupija, među varvarima, prvi preduzeli obnavljanje rimskog carstva«.

»U Irskoj su i ranije postojale keltske hrišćanske zajednice i manastiri, ali njihovo hrišćanstvo razlikovalo se od rimskog. Grgur I. je 596. god. poslao svoje izaslanike pod vodstvom sv. Augustina da i tamo uvedu pravu veru i obrazuju crkvu neposredno potčinjenu papi. Sv. Augustin je uspeo i papa ga je postavio 601. god. za primasa Britanije«.

»I posle Grgura I. pape su slali izaslanike da pokrštavaju mnogobožačke varvare. Sv. Bonifacije u početku VIII. stoljeća uredio je hrišćansku crkvu u Germaniji, te ga je 732. god. papa imenovao nadbiskupom i primasom Germanije. Sv. Bonifacije je na poziv Pipina preuredio crkvu u franačkoj državi i u njoj postao papinski vikar i pretstavnik.

Na taj način pape su krajem VII. i početkom VIII. stoleća postali vrhovni poglavari kršćanske crkve u Zapadnoj Evropi i jednom delu Balkanskog poluotoka«.

Ako dakle Papinstvo nije božanska ustanova, nego tek uzurpacija neograničene vlasti u Katoličkoj Crkvi sa strane ambicioznih i moćnih Papa, kojima su pomogle neke slučajne okolnosti i lukavi jezuiti, onda je suvišno slušati Katoličku Crkvu, u kojoj imadu Pape glavnu riječ.

Ali »istoričari« nisu ostali samo kod ovih tvrdnja. Treba još djelovati i na osjećajnu stranu učenikove duše. Treba Pape omraziti u katoličkim učeničkim srcima, jer je mržnja u nestaložene mladeži jača poluga za odbacivanje katolicizma, nego li »istorijski« dokazi. Treba proizvesti psihološko stanje, u kojem će se moći svaki svetosavac narugati katoliku, a svaki katolik zastidjeti i osjetiti nemoćan pred svetosavcem nakon tako jasnih »istorijskih« motiva.

Apsolutizam Papa nije tako baš oduran, kad se i u Jugoslaviji gledalo u apsolutizam državni. Treba pronaći

kakve prljavštine, treba ih izmisliti, ako ih nema, treba ih pripisati Papama, a po Papama Katoličkoj Crkvi.

U tu svrhu će dobro doći, ako se Pape omraze radi trgovanja sa *oprostima,* t. zv. *indulgencijama.* Pa makar da je svakom pučkoškolskom djetetu jasno, što su oprosti, makar da svako dijete zna, da se indulgencijama ne opraštaju grijesi, ni prošli, a kamo li budući, da se indulgencijama postiže oprost vremenitih kazna radi zasluga Spasiteljevih nakon valjane ispovijedi, Pričesti i propisanih dobrih djela, ipak beogradski »naučnici« stalno tvrde, da su Pape prodavali opraštanje grijeha i prošlih i budućih. Kako su tek slasno sitni nastavnici to tumačili i kako je tek bilo teško slušati pravim katolicima učenicima ovako sotonski smišljene napadaje na Papinstvo.

Tako piše Vulović (»Opšta istorija novog veka« za VII. razred):

»Prirez za hrišćane naplaćivan je u obliku prodavanja oproštajnica grehova, indulgencija. U vremenu od 1500 do 1517 godine pet puta je papstvo raspisivalo prodavanje oprosta. Većini kneževa i vlastele u Nemačkoj nije bilo pravo što pape razrezuju poreze i namete na njihove podanike i odricali su papama ekonomska prava nad hrišćanima«.

Suhotin-Radonić (»Opšta istorija srednjeg veka za VI. r.«): »Jedan od izvora prihoda papstva bila je trgovina indulgencijama — oproštajem grehova za izvesnu sumu novca«.

Popović (»Opšta istorija novog veka za VII. r.«): »Nezadovoljstvo vladara i naroda zbog isisavanja zemlje prodajom oprosta od greha bilo je vidni razlog i povod nastanku reformacionog pokreta«.

Sve pak nadmašuje L. Zrnić (»Istorija novog veka«): »Na osnovici učenja Tome Akvinca o kovčegu milosrđa i samovoljnoga tumačenja Hristovih reči apostolima: što razdrešite na zemlji, biće razdrešeno i na nebu, a pravdajući i poukom o Hristovim i svetačkim zaslugama, koje su tako velike, da ih preostaje i na iskupljenje svih grehova, — pape su odavno davale oproštajnice onima, koji činiše kakvo Bogu ugodno delo, kao ratovanje protiv nevernika ili kakvu milostinju crkvi. I baš kada behu zaoštreni odnosi između humanista i zastupnika staroga pravca, papa Lav X. (1512.—1521) objavi oproštaj svima koji budu dali prilog za dovršenje crkve sv. Petra u Rimu (svetske katedrale?), te tim otpoče javno prodavanje oproštajnica — indulgencija — na kojima je pisano da se praštaju grehovi učinjeni u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti«.

Da se još više potencira mržnja na Pape, pronađoše još jače sredstvo za raspirivanje mržnje: inkviziciju. U vrijeme, kada su beogradski režimi nadmašivali svaku srednjevjekovnu inkviziciju, u zemlji, čija se povijest diči hajducima, u državi, čije su stranice povijesti ispisane ovakvim recima: Ovaj kralj ubi svog oca, ženu i brata, a onaj majku, sestru i bratića i svaki po nekog, — u toj zemlji počeše se himbeno zgražati nad inkvizicijom, koja se bunila protiv krivovjeraca i koja nije osuđivala, nego samo proglašavala i obraćala krivovjerce, a država ih je osuđivala.

Cijeli srednji vijek kao da se i nije ničim bavio, nego jedino prolijevanjem nevine krvi, a Pape kao da nisu imali nikakvih drugih naslada, nego u inkviziciji napajati svoju krvožednost.

Evo bizantinske farizejštine:

»U borbi protiv reformacije«, piše Popović, »upotrebile su pape crkveni sud za krivoverne: inkviziciju. Primenjena najpre protiv Albigenza u Francuskoj u XIII veku postala je inkvizicija strašno oružje u rukama dominikanskog kaluđerskog reda, protiv jeretika, Židova i krštenih Maura u Španiji. Po ugledu na špansku inkviziciju ustanovio je fanatički kardinal Karafa (docniji papa Pavle IV rimsku inkviziciju (1542)«.

Ponovno u istoj knjizi: »Filip je u Španiji uništio s inkvizicijom svaki protestantski pokret. Tu se uvede običaj da se s velikim sjajem slavi auto-da-fe (verski akt), na kojoj su svečanosti spaljivani jeretici, koje je inkvizicija osudila. Katkad je prisustvovalo takvoj svečanosti spaljivanja do dvesta hiljada ljudi.«

Isti Popović na drugom mjestu: »Dominikancima su povereni inkvizicioni sudovi. Inkvizicija je iznalazila jeretike i torturom (mučenjem) dobivala priznanje optuženika za jeres i spaljivala ih je ili je kažnjavala zatočenjem i oduzimanjem imanja. Inkvizicija je osnovana 1215. i bila je najpre poverena biskupima, a docnije dominikancima. Inkvizicija je postala strašno oružje papino čak protiv biskupa«.

Zrnić kaže: »Da se stane na put širenju protestantske reformacije po južnim evropskim državama a osobito u Italiji, dosta doprinese preuređena inkvizicija od pape Pavla IV. (1555—59) ili sud protiv jeretika (protestanata). Istraživanjem jeretika, otimanjem njihovih imanja, bacanjem u tamnicu i spaljivanjem inkvizitori zadadu užasan strah u Italiji, te mnogi novoverci pobegnu u Nemačku i Švajcarsku, da bi se spasili od njihova gonjenja«.

Vulović-Đerić pišu: »Svojom pobjedom hrišćani nisu očistili Pirenejsko Poluostrvo od Mavara. Jedan se njihov deo zadržao u Španiji, pa su se vremenom neki pokrstili, a neki ne. Da se pokršteni ne bi vratili u staru veru, uvedena je inkvizicija, najpre u Kastiliji (1477), zatim u Aragonu (1485.). Tajan način dostavljanja i suđenja, zatim mučenja kojima su izlagani osumnjičeni, izazivali su strah. Kralj je imenovao inkvizitore i inkvizicijom se služio često i za svoje političke ciljeve, goneći, pod izgovorom zaštite vere, i svoje protivnike«.

Ponovno u istoj knjizi: »Pobožan katolik Filip II. je pomagao inkviziciji da u Španiji otpravlja na gubilište mnogo krivoveraca i inoveraca, Mavara i Jevreja. Jeretici su svečano spaljivani (auto de fe)«.

Vulović se izražava ovako: »U Španiji su međutim živeli u znatnome broju inoverci: Mavri muslimani i jevreji, i krivoverci jeretici: evangelisti i raznih vjeroučenja. Po želji kralja Filipa II. španske državne vlasti su i jednima i drugima ostavili rok da pređu u katoličku veru. Koji od njih to ne budu iskreno uradili morali su se iseliti iz zemlje. Oni pak koji su se prikrili ili su osumnjičeni da su neiskreno prišli katoličanstvu izvođeni su pred inkviziciju, a ovaj strogi verski sud otpravljao ih je na gubilište. Spaljivanje se izvodilo uz litiju, versku svečanost, auto da fe. U svečanoj povorci i kralj je uzimao učešća i sa naročito postavljenog prestola pred lomačom posmatrao je grozan prizor spaljivanja jeretika«.

Da se potpuno udalji duh učenikov od Crkve, treba se kamenom nabaciti na ono doba, koje je dalo tolike velikane uma, kao sv. Toma Akvinski, tolike klasične umjetnike, koje je uljudilo tolike doseljene narode i privelo kulturi i učlanilo u onaj divni kontinuitet kršćanstva, a to je *srednji vijek.* Kako su sve tekovine išle pod okriljem Crkve, treba po mišljenju svetosavaca napasti tu Katoličku Crkvu, da bi se u mržnji na nju zaboravilo na njezinu zaslužnu ulogu u kultiviranju i civiliziranju tolikih nanovo nadošlih naroda.

U svojoj mržnji na Crkvu previdješe svetosavci sve te zasluge i dadoše srednjem vijeku opću oznaku: tamni srednji vijek, pokazujući prstom u jedinog krivca te tame: Katoličku Crkvu. Sve samo zato, da nitko ne bi imao vremena uočiti pravu tamu na svetosavskom području.

Vulović piše: »Probuđeni građanski duh tražio je raskidanje lanaca robovanja crkvi i vlastelinu u jakoj narodnoj državi«.

»Građanima u bogatim talijanskim gradovima više se sviđao način života i shvatanje sreće kod starih Grka i Rimljana, nego srednjevekovno hrišćansko zemaljsko pripremanje za nebesni život«.

»Reformacija je kći humanizma, t. j. usvojila je humanističko načelo da je čoveku najviši autoritet njegova lična savest i njegov razum a odbacila je *učenje o neograničenosti* crkvenog autoriteta koji vrši papa. Umesto *neograničene teokratske monarhije, kakav su oblik vladavine želeli pape,* pristalice reformacije su propisali svojim narodnim crkvama ustave bilo monarhiske bilo republikanske«.

»Humanisti su pristali uz Lutera što je branio načelo lične slobode i lične odgovornosti, što je zahtevao oslobođenje čovekove ličnosti *ispod pritiska crkvenog autoriteta, koji je odricao pravo na slobodu savesti i ugušivao naučni duh istraživanja,* zabranjivao kritiku i skepsu pred onim što se ne može dokazati ni proučavati«.

Vulović-Đerić:

»U Zapadnoj Evropi crkva je imala monarhističko uređenje. Papa je u njoj *neograničen* gospodar kao i u Petrovoj državi.«

»Preko njih (i. e. papskih legata) je Grgur VII. vodio nadzor nad celim hrišćanstvom i *držao glavnu nit ondašnje svetske politike.* Delio je krune i države svojim pristalicama. On je dao kraljevske znakove i hrvatskom kralju Dimitriju Zvonimiru *pod uslovom da služi njegovim političkim ciljevima«.*

»Posle smrti pape Aleksandra *izabran je za papu Jovan XXIII* čovek nedostojan papske stolice, i napuljski kralj nije hteo da ga prizna. Papa mu je objavio rat, ali nije imao novaca da ga vodi, zato je ustanovio *prodavanje indulgencija, oproštajnica grehova«.*

»Sabor (u Konstanci) je proglasio sebe starijim od sva tri papa, *zbacio je svu trojicu* i izabrao novoga papu, Martina V.«

»Humanisti su pristali uz pokret, što je navještavao *oslobođenje čovekove ličnosti ispod pritiska crkvenog auktoriteta koji je ubijao slobodu savesti i ugušivao naučni duh istraživanja«.*

»U srednjem veku gotovo niko nije mogao slobodno raditi po svojoj ličnoj volji, prema svojim prirodnim sklonostima, kao u staroj Grčkoj«. »Ideje, slobodne misli, sputavali su religiozni okovi«. »Nauka, kao kći skepse, sumnje, i kritike, nije se u srednjem veku mogla slobodno razvijati i zato je na niskom stupnju«.

»Crkve u srednjem veku nisu samo bogomolje; u njima su hrišćani svršavali i javne poslove svoje opštine, držali skupštine ili sudili. O praznicima oni su u njima gledali i pozorišne pretstave«.

Vučić: »U *srednjem veku naučno obrazovanje se ne ceni,* ali se zato ceni poznavanje crkvenog učenja. Učenost se ne meri po naučnoj produktivnosti nego samo po sposobnosti reprodukokovanja«.

I opet: »U srednjem veku suzbijale se svaka sloboda i originalnost u misli i *čitavo to doba u nauci je neproduktivno«.*

Znajući, da *isusovci* kao najuzorniji red u Katoličkoj Crkvi svojom izvanrednom spremom i svojim dosljednim katoličkim stanovištem brane božansku ustanovu Crkve i Papinstva, moradoše diskreditirati njih i njihov upliv. Zato moradoše izmisliti nešto, što će ih u očima neupućene mladeži onemogućiti i navući mržnju mladeži na njih, a po njima i na njihov rad i upliv.

Prišiše im načelo masonâ: svrha posvećuje sredstvo, protiv kojeg se uvijek borila Crkva i sami isusovci i koje je jasno osudio već sv. Pavao riječima: Ne smije se činiti zlo, pa makar iz njega proizašlo i dobro.

Na ovom su načelu gradili moralne principe svi katolički pisci, a među njima i isusovci, pa ipak svetosavci ovako objeđuju isusovce:

Tako pišu *Vulović i Đerić:* »Najviša dužnost Družine Isusove jeste odbrana i širenje katoličke vere *svima sredstvima (cilj opravdava, osveštava svako sredstvo kad je upotrebljeno ad majorem Dei gloriam)*«.

Isto tvrdi *Zrnić:* »Jezuitski je red upotrebljavao svoje članove prema podobnosti: za propovednike, misionare, dvorske sveštenike, nastavnike itd. a oni su međutim sasvim predano vršili svoje dužnosti (ad majorem gloriam Dei), *ne birajući sredstva za obranu katoličke vere i budući prevrtljivi* u svemu osim u revnosti prema svojoj crkvi (Cilj osveštava sredstvo)«.

Isto navodi i *Popović:* »Kao u vojsci razvija se u tom redu (jezuitskom), kao prva vrlina: pokornost, i predan rad u službi pape i crkve. *Smisao tog učenja formulisalo je potomstvo i protivnici* u rečenici »cilj opravdava sredstvo«.

Ali zato s mnogo više simpatije crta Vulović (Opšta istorija za VII. r.«) rad *slobodnih zidara:*

»Krajnji cilj slobodnih zidara jeste stvaranje boljeg čovečanstva naporima razuma. Oni podižu dobrotvorne ustanove i bore se za versku snošljivost. Verski duh je živ kod slobodnih zidara, ali je više zasnovan na moralnim delima, kao kod deista, a nikako na dogmatizmu i netrpeljivosti. Oni se u ložama spremaju za borce i radnike, da se ostvare u čovečanstvu načela slobode, jednakosti i bratstva. Slobodni zidari imaju tajne obrede i tajne znakove za međusobno raspoznavanje. Zovu se braća i pomažu se međusobno.«

Kako to lijepo zvuči spram onih pogrda na Crkvu, Papu i isusovce! To su masoni znali i zato su došli prigodom masonskog kongresa u Beogradu na parastos u svetosavsku sabornu crkvu. Da bi se onemogućio kler u obrani Crkve, napada ga se radi *klerikalizma* upravo bjesomučno:

Vučić: »Klerikalizam je težnja, da se svi problemi života rešavaju sa stanovišta crkve. Tu se identifikuje crkva sa religijom i suzbija sve, što nije u direktnoj službi crkve. Klerikalizam je uzrok verske netrpeljivosti i tesnogrudnosti«.

»Pored nacionalnog oslobođenja i ujedinjenja omladina je tražila političke slobode demokratsko uređenje države i suzbijanje klerikalizma«, čitamo u drugom udžbeniku.

Vulović: »Nova vlada (Karla X u Francuskoj) ultrarojalista, ultramontanaca, odlučno je branila ugroženu monarhiju i crkvu od nasrtaja revolucionarnih liberala... »Gambeta, veliki republikanski govornik i vođ... borio se protiv klerikalizma Makmaona, predstavnika republike«. »Dne 16. maja 1877. god. pokušan je državni udar protiv republike udruženih monarhista i klerikalaca«. »U Austriji i u Mađarskoj 1934 uvedena je diktatura oslonjena na hrišćanske socijaliste i klerikalce«. »Katoličke političke stranke (klerikalci) u koliko još postoje u državama održavaju tesne veze među sobom i uzajamno se pomažu«.

Vulović govori »o papskom ropstvu« i o jezuitskom ropstvu.

Zrnić kaže, da »se zanesena katoličkinja (Marija Tudor) udala za još zatucanijega katolika Filipa II.«. A na drugom mjestu u istoj knjizi nastupaju »zatucani članovi katoličke lige«. A o Španjolskoj se u udžbeniku zemljopisa čitalo: »Katoličke su vere i jako zatucani...«

Kad su tako porušene sve osnove, na kojima počiva katolicizam: vjera nije stvar razuma i znanja, nego osjećanja — kad su porušeni stupovi katolicizma: Papinstvo, zasluge Crkve za kulturu i civilizaciju — kad su drsko odbačeni svi oni, koji Crkvu i Papinstvo brane: kler, isusovci — onda je mladež zrela, da joj se oduzme svaka vjera i da se pokaže, kako je vjera naravna ustanova, naravna tekovina. Ako je naravna tekovina, onda nema vrhunaravnosti, apsolutnog morala, nego samo vjerski običaji kao karakteristike folklora, koje su sačuvane originalno u srpstvu, a od tuđina nametnute u hrvatstvu. Hrvatske treba odbaciti, a srpske zadržati. Narod nije neka viša tvorevina, nego skup ljudi, koji su slučajno povijesnom sudbinom povezani i koji se mogu jedino održati pravom jačega. To je fatumom uređeni čopor životinja, koje se skupno bore za kolektivni opstanak i ruše sve, što im u

toj borbi smeta, bez ikakva obzira na etiku, pravo, moral i vrhunaravnost. U toj životinjskoj borbi nastupaju dvije skupine: Srbi i Hrvati. Ona će skupina biti jača, koja bude homogenija u svojemu kolektivitetu, koja bude bezobzirnija u svojim metodama i fizički jača.

Za svoju homogenost pobrinuše se Srbi time, što uzeše za amalgam svetosavlje, t. j. svu nacionalnu historijsku misao sa svim tradicijama i običajima pravoslavlja, i tome srpskom sadržaju dadoše ime jugoslavensko, koje ne će ništa smetati srpskom sadržaju, ali će slabiti čisto Hrvatstvo i katolicizam. Srbi su bili bezobzirniji, jer su bez ikakvih obzira na moral životinjskim pravom jačega nasrtali na Hrvatstvo, koje je svojim moralom i vjerom prezalo od nedopuštenosti. Fizički su mislili, da su jači, jer su imali iza sebe dinastiju, vojsku, državni aparat, novac, simpatije saveznika, koji su ih uvjeravali u svoju nepobjedivost.

U ovo životinjsko shvaćanje imao nas uvesti Erdeljanović (»Osnove etnologije za VII. razred«):

»Počeci vere kod čovečanstva nesumnjivo su vrlo davnašnji, a potekli su iz težnje, da se nađe uzrok svemu što se u Svetu zbiva. Osobito je strah od svega što čini silan utisak na čoveka a što mu je nepoznato i neobjašnjivo nagonio čoveka, da istražuje uzroke svemu tome«.

»Sva ta i nebrojena druga slična pitanja su za primitivnog čoveka nerazrešnjive zagonetke. On nije u stanju dati pravog odgovora na njih i *zato se zadovoljava verom. A najstariji i još danas najrasprostranjeniji oblik ili stupanj vere čini animizam.*

U animizmu je pravi početak verovanja kod ljudskog roda: pošto prvobitno čoveku nije bilo moguće pronaći suštinu i prave uzroke pojavima s kojima se svuda susreće i koji na njega toliko utiču, on je zamišljao, da su ti pojavi delo nevidljivih sila koje ga svuda i na svakom koraku okružuju. A osobito su bile od velikog uticaja na stvaranje određenijih pretstava o tim nevidljivim silama raznovrsne promene u samom ljudskom životu, koje čovek zapaža na samom sebi i na drugim ljudima: spavanje, snovi, bolesti i smrt. Spavanje i snovi su doveli čoveka do uverenja, da ima neki deo njegova bića, koji se odvija od tela i za vreme spavanja putuje, a snovi su njegovi doživljaji. Taj deo čovekova bića za koji se mislilo da je nezavisan od tela i da živi zasebnim životom nazvat je dušom. Kao što duša za vreme spavanja izlazi privremeno iz tela, tako po smrti iziđe stalno iz njega: telo umre a duša živi i dalje. To verovanje o duši kao osobitom i besmrtnom delu čovekova bića prenelo se potpuno i na sve ostale stvorove i pojave u prirodi: bez sumnje najpre na životinje, koje su stvorovi najbliži čoveku, zatim na biljke i na prirodne pojave i najzad na mrtve predmete. U svakome od njih čovek je također zamišljao nevidljivu i besmrtnu dušu kakva je i kod čoveka i verovao je, da i te duše imaju oblik i osobine slične čovekovoj duši. To verovanje, koje čini uopšte prve početke vere kod čoveka, nazivamo animizmom.

Ali se vrlo rano, još na najnižim stupnjima animizma, počelo kod čoveka stvarati uverenje, da neke vrste duša imaju osobit uticaj na njegov život i sudbinu: na prvom mestu duše njegovih umrlih predaka a na drugom mestu duše svih ili nekih naročitih životinja. Tako su se razvile dve osobite vrste animizma: osobito poštovanje predaka (manizam) i osobito poštovanje životinja (animalizam)«.

Iz manizma i animalizma razvilo se prema Erdeljanoviću vjerovanje u duhove, zatim vjerovanje u bogove; iz toga se razvila religija dualizma i konačno monoteizma. »Na tom su stupnju već jevrejska vera i muhamedanska, a vrhunac jednoboštva čini hrišćanstvo«.

»Sveukupno stanovništvo na zemlji je nesumnjivo zajedničkog porekla i razvilo se i namnožilo od jedne prvobitne malobrojne ljudske grupe, koja je postala u nekoj srazmerno maloj oblasti Zemljinoj. Tu oblast u kojoj se iz reda ostalih životinja izdvojila grupa najsavršenijih stvorova, od kojih se razvilo čovečanstvo, nazivamo kolevkom ljudskog roda«.

»U četvrtom periodu razvitka Zemljine kore, koji se naziva tercijer, razvila se najsavršenija vrsta životinja, sisari. Među sisarima se izdvojila grupa životinja, koja je postupno dostigla *najviši stupanj razvitka, tzv. primati, u koje spadaju i razne vrste majmuna. A jedan rod primata je otišao najdalje u svom razvitku, tako da se iz njega postupno posle dugog usavršavanja, razvio čovek, odnosno ljudski rod.* Čovek se odvojio od ostalih primata na prvom mestu time, što mu se jako povećao mozak i usled toga i lubanja, i što je dobio uspravan hod«.

»Mnogi dokazi, koji su dosad u nauci izneti, govore za to, da se je *životinjski predak čovekov izdvojio od ostalih primata i razvio u čoveka* negde u Aziji, i to najverovatnije u srednjoj Aziji«.

»Starina čovjekova, odnosno vrijeme kad je čovjekov životinjski predak dostigao toliki razvitak, da je postao čovjekom, *nije se mogla pouzdano odrediti. Ali se smatra* kao nesumnjivo, da se već u mlađe (t. j. poznije) doba tercijara bio razvio rod primata koji je ili pretstavljao prave pretke čovekove ili je činio prelazni stupanj od životinjskih predaka čovjekovih ka pravom čovjeku«.

»Nesumnjivi ostaci od pravog čovjeka nađeni su gotovo u svima djelovima Svijeta u periodu Zemljina razvitka koji je nastao poslije tercijera i koji se naziva

imenom kvaternerno ili diluvijalno doba (diluvij), a poslije kojega je nastupio današnji period u Zemljinu razvitku, tzv. aluvijalno doba (aluvij).

Misli se, da oba ova posljednja perioda u razvitku Zemljine kore obuhvataju vrijeme od oko jednog miliona godina... *Prema tome se može smatrati*, da čovjekova starina iznosi bar oko jednog miliona godina tj. da je toliki niz godina bio potreban, da se čovjek postupno usavršava, dok je dostigao današnji stupanj u svom telesnom i duševnom razvitku«.

»*Jezik je osobina kojom se čovek visoko uzdigao iznad svih ostalih stvorova na Svetu. Životinjski preci čovekovi bez sumnje nisu još umeli govoriti, nego su se služili raznim glasovima i uzvicima, od kojih su jedni izražavali razna osećanja* (n. pr. osećanje radosti, straha, ljutnje, pretnje, potsticanja itd.), a drugi su bili podražavanje nekih prirodnih glasova i zvukova, kao što su na pr. reči puf! (kad nešto padne u vodu), dum-dum (kad se lupa u neki predmet), Fiju! (za Fijuk vetra) i sl. *Takvi glasovi i uzvici vezivali se postupno za lica i za predmete i pojave koji su ih izazivali i tako postajali označenjima ili imenima za njih:* na taj su način na pr. postale reči kokoš, grom, grmljavina, kukavica i sl. *Posle su se take i slične reči množile, usavršavale i spajale jedne sa drugima, te je vremenom od njih postao ljudski govor«.*

Ali, kako nas nepristrana znanost uvjerava, mi nismo životinje u smislu Erdeljanovićevog naklapanja, nego smo uz tjelesni, fizički život, sličan životinjskom, duševna bića sa razumom i slobodnom voljom, sposobna biti djeca Božja i baštinici kraljevstva nebeskog. Računi su se Srba temeljili na krivoj pretpostavci, da smo životinje i da će samo surovo životinjski jači pobijediti. Mi smo vjerovali u Boga, pravdu i vrhunaravnost, i naše nas pretpostavke nisu iznevjerile. Pravda je uz progonjene, a mi smo bili progonjeni, Bog je uz svoju Crkvu i uz svoju djecu u Njegovoj Crkvi. Mi smo bili katolici i to htjeli ostati, držeći se Boga, Krista, Katoličke Crkve, Pape i svojih pastira. I zato smo u godini katoličkog i hrvatskog jubileja doživjeli katoličko i hrvatsko oslobođenje.

Lukavost je životinjsko svojstvo. Jugoslavenstvo je gradilo svoje osnove na lukavosti i lukavo nas htjelo oslabiti i uništiti. Pravda je svojstvo Boga i Božje djece. Mi smo vjerovali u pravdu i držali se Boga, i zato nas lukavost nije mogla uništiti.

Jugoslavenstvo je na našoj školskoj mladeži ostavilo po koji trag. Ona je bila hrvatska i revolucionarna, ali su joj neprijatelji ipak ostavili po koji otrovan prašak na duši, i ona ga nesvijesno i protiv volje nosi. Zato se moramo i katolički i hrvatski pročišćavati. I, kad se potpuno pročistimo, stanimo odvažno i otvoreno uz Boga, vrhunaravnost, pravdu, svoje državno pravo, svoju povijest, svoju krv, pa nas ne će nikakvo sotonsko lukavstvo moći nadvladati.

Zaključak.

Među mnogim materijalnim štetama, koje nam je nanosilo jugoslavenstvo 1918.—1941., najteža je šteta, što nam je inficiralo mnogu dušu onih, koji su u tom razdoblju prolazili kroz srednje škole. Naslijedili smo dosta bolesnih duša. Teško je izliječiti bolesno tijelo, bolesnu dušu još teže. Raspršiti treba sve zablude o hrvatskoj povijesti, hrvatskoj tradiciji, o vjeri naših otaca, o obitelji i socijalnom poredku. Urediti treba socijalne odnose među nama na načelima pravde, jednakosti i narodne solidarnosti, osjećajući, da je rješavanje socijalnog pitanja najveća dužnost narodne države. Svim snagama se baciti na odgoj novog naraštaja, u kojem će buktjeti zdrav ponos nad svim objektivnim činjenicama našeg nacionalizma, i u kojima će taj ponos probuditi divovsku snagu, da čuvamo svoju narodnu baštinu od sviju neprijatelja, koji bi možda htjeli brutalno nahrupiti iz vana ili podmuklo podgrizati iznutra.

A za taj posao potreban nam je dobrostivi Bog i zdravi Hrvati.



Sadržaj:

